STRIP SCHRIFT

Prijs ƒ 7,75
Bfr. 155

HARRY BALM
CARTOON NETWORK
GAY COMICS

319 – JAARGANG 32 NUMMER 2 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

AGENDA

t/m 29 augustus
Expositie van schilderijen van Lorenzo Mattotti, Galerie Canaletto, 3 quai Léopold-Suquet, Sète, Frankrijk, info: (+33) 4-67466033.

t/m 29 augustus
Expositie 'Heer Bommel en de natuur', Kasteel Groeneveld, Groeneveld 2, Baarn, info: (+31)(0)35-5420446.

t/m 19 september
Expositie 'De indianen van Derib', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.

25 juli
Stripboekenbeurs, de 'platte zoal', Griend 6-7, Maastricht, info: (+31)(0)43-3640563/4583003.

1 augustus
Boekenbeurs, Deventer.

19 augustus
Stripspektakel, Kampen, info: (+31)(0)38-4600874.

28 en 29 augustus
14e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Pastoor Heerkensdreef 15, Valkenswaard, info: (+32)(0)11-661473.

vanaf 7 september
Expositie 'Als het hart kiest... 10 jaar...', met privékeuzes van medewerkers van het museum dat op 6 oktober het tienjarig bestaan viert, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.

21 september t/m 21 november
Expositie 'Bonk', over een fictieve familie Finse industriëlen, verzonnen door de kunstenaar Alvar Gullichsen, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.

28 september t/m 27 februari 2000
Expositie 'Hommage aan de pioniers', met ±200 originele platen van onder anderen Cuvelier, Dineur, Hubinon, Jijé, Laudy, Mitacq, Sirius en Tillieux, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.

9 en 10 oktober
De Stripdagen, De Brabanthallen, 's-Hertogenbosch.

9 en 10 oktober
17e Fête de la Bande Dessinée du Pays de Montbéliard, Audincourt, Frankrijk, info: (+33) 3-81304208.

30 oktober
5e Grote Stripveiling, K.U.C., Kortrijksepoortstraat 254, Gent, België, info: (+32)(0)9-2254125.

21 november
2e Eindhovense Stripbeurs, 't Karregat, Urkhovenseweg 10, Eindhoven, info: (+31)(0)40-2466588.

vanaf 23 november
Expositie 'Restrospectieve Roba', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2191980.

11 en 12 december
Stripgidsdagen, De Warande, Turnhout, België.

DE MEEST ACTUELE AGENDA OP STRIPGEBIED KUNT U BINNENKORT WEER RAADPLEGEN VIA HET WORLD WIDE WEB VAN HET INTERNET OP ONZE NIEUWE STRIPSCHRIFTPAGINA'S

Bits&Pieces

100

'Pap, de redactie van Stripschrift aan de lijn', jubelde de kleine Bits terwijl hij enthousiast mijn mobieltje uit zijn handen liet vallen. 'Die willen vast wat aan jouw 100e aflevering gaan doen.'

Opgetogen spoedde ik mij naar de draadloze telefoon.

'Zeg Bits, we weten eigenlijk niet goed wat we met dat 100e kolommetje moeten', klonk het dreigend.

'Nou, klein interviewtje, 400.000 leestekens aan het papier toevertrouwd, vijanden gemaakt, liefdewerk-oud-papier net zoals jullie, tien jaar wel mijn abonnement trouw betaald anders kan ik mijn eigen kolommetje niet lezen, opbergmappen staan nog in Rotterdam, en nog wat leuke items.'

'Ik ben not amused, Bits' sprak een gekrenkte redacteur.

Gelukkig werd op dat moment weer eens spontaan het GSM-netwerk uit de lucht gehaald zodat ik verder kon met dit interview. De vragen zijn van Bits junior.

'Pap, waarom kraak jij nooit stripboeken af?'

'Ach, dat is zo makkelijk. Elke week verschijnt er wel een hoop shit. En dan krijgen mijn drie of vier stippen meer aandacht dan die van de redactie. En zo'n tekenaar doet zijn best. Als je die afmaakt heeft hij geen boterham meer.'

'Maar dan ben je wel gelijk van een hoop slechte tekenaars af' opperde cynische junior.

'Zit wat in. Ik zal er de volgende 100 eens over denken.'

Junior ging er eens goed voor zitten. Die wilde nog meer toezeggingen.

'Ben, ben je wel eens echt boos als je je kolommetje schrijft?'

'Nou, een enkele keer wel. Als er weer een stripblad ter ziele gaat. Alsof niemand in de gaten heeft dat het gewoon bijna afgelopen is met de strippublicaties. Dan ben ik echt boos. Al in mijn zevende kolommetje heb ik opgemerkt dat straks alle voorpublicatiebladen verdwenen zijn. En nog geen tien jaar later is het al zover.'

'Maar dat scheelt toch ook weer een hoop slechte stripmakers' bleef junior nog even doorsarren.

'Pap, heb je nog meer voorspellingen gedaan die uitkwamen?'

'Leuke vraag. Ja, heel recent nog. Die Snoodijk uit de vorige kolom werkt nu al bij Hello You. Zo snel had ik dat ook weer niet verwacht.'

Je zag de kleine Bits denken 'maar er zijn vast ook voorspellingen niet uitgekomen'.

'Nou, er loopt er in elk geval nog één. Tien jaar geleden voorspelde ik dat het ministerie van WVC er over twintig jaar achter komt dat strips in de vorige eeuw een belangrijke vorm van culturele expressie zijn gaan vormen. Bij kolom 200 moeten we dan een beetje attent gaan worden. Ik ben razend benieuwd of het uitkomt. Tot nu toe slapen ze nog steeds en heb ik nog gelijk.'

'Ze lezen daar vast alleen werk van slechte tekenaars' zag kleine Bits zijn kans weer schoon. De volgende vraag brandde al op zijn lippen.

'Maar pap, jij gelooft toch ook niet alles wat er in die stripwereld gebeurt?'

'Nee, natuurlijk niet. Dat beleggen in strips vind ik onzin. Daar worden een paar mensen schat-hemeltje-rijk van en de rest zit gewoon met oud krantenpapier opgescheept wat ze ooit duur hebben ingekocht. Da's echt belazeritis'.

'Die slechte tekenaars zijn toch nooit wat waard geweest' etterde het naast mij door.

'Heb je nog meer vragen, of kan ik er mee ophouden?', probeerde ik om van Bitsje af te komen.

'Ja, pap. Ooit heb je voor mij toen ik heel klein was zo'n kinder-T-shirt meegenomen met de opdruk 'Cartoon Aid'. Wat was dat eigenlijk?'

'Ach, dat was een organisatie die geld inzamelde voor hongerend Afrika. En die brachten stripboeken en T-shirts op de markt. Maar soms ging het geld niet naar Afrika, maar naar een rolstoelbus van het Rode Kruis. In Nederland. Daar kan ik me nu nog kwaad over maken. Gooi dat T-shirt maar gauw weg.'

'Pap, je kijkt nu echt boos.'

'Ben ik ook. Ik hou er niet van als mensen over de rug van arme mensen, nota bene met het fenomeen strip als kruiwagen, de zaak belazeren. Geld hier houden, terwijl in Afrika de zaak crepeerde.'

Ik schetste toen een cartoon, een beeld dat ik op mijn netvlies voor me zag: 'Een ingeteerd hoopje mens aan de rand van de Sahara zwaait met z'n etensbusje naar een voorbijrazende rolstoelbus met Nederlandse rolstoelers op vakantie. Op de bus staat: sponsored by Cartoon Aid, a division of Live Aid. Dieselwalm beneemt hem de laatste adem.'

Opeens besef je hoe onbelangrijk het is of dit nu kolom 100 of 63 is. Maar hoe belangrijk het is om steeds zaken in de stripwereld aan de kaak te stellen. Alle reden om door te gaan.

'Maar alleen als je binnenkort eens een slechte tekenaar finaal afzaagt' vatte junior zijn eisenpakket voor de toekomst samen.

Ben Bits

STRIP SCHRIFT

Jaargang 32 - augustus 1999 - nummer 2 (319)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Pieter van Cleef, Jeroen Mirck, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkenden
Olav Beemer, Bas Berwers, Ben Bits, Willem Hodenpijl, Erik van der Hoeven, Bo Huissoon, Cindy Limburg, Sonia M. Bibe Luyten, Lorenzo Mattotti, Gert Meesters, Willem Naber, Rob van der Nol, Hans Pols, Rudy Vrooman, Harry Wibier

Koeriersdiensten
Willem Hulleman

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08
CompuServe: 75464,2224
E-mail: Stripschrift@compuserve.com
WWW: http://ourworld.compuserve.com/homepages/Stripschrift

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Willem Naber
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefax: 026 - 339 20 86
E-mail: willem.naber@icu.nl
Abonnementsprijs ƒ69,95 / Bfr.1440
Leden van Het Stripschap ƒ2,50 / Bfr.50 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
Harry Wibier
Burgemeester Meineszlaan 80c
3022 BM Rotterdam
Telefoon: 010 - 276 21 61

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam-Antwerpen

Omslag
Co Loerakker

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Soms komt er nieuws op ongelukkige momenten.
Toen dit nummer van Stripschrift bijna bij de drukker lag werden de prijzen en nominaties van Het Stripschap bekend. Om u niet tot volgende maand op dit nieuws te laten wachten offeren we er ons redactioneel maar aan op.
De Stripschapprijs 1999 gaat naar Peter de Wit, volgens de jury 'een fenomeen als onbegrensde grappenmaker'.
De P. Hans Frankfurtherprijs (voor bijzondere verdiensten) van dit jaar is toegekend aan Kees Kousemaker van Stripwinkel en -galerie Lambiek.
En dan de albumnominaties.
Als 'Album van het jaar 1999, oorspronkelijk Nederlands' zijn genomineerd: 'Rampokan 1: Java' (Peter van Dongen, Oog & Blik/Harmonie), 'Fokke en Sukke 2: Zien het echt niet' (Reid, Geleijnse en Van Tol, Harmonie) en 'Barbaraal tot op het bot' (Barbara Stok, Nijgh en Van Ditmar). Op de prijs 'Album van het jaar 1999, oorspronkelijk buitenlands' maken kans: 'Piero' (Edmond Baudoin, Sherpa), 'Meneer Johan 1 t/m 4' (Philip Dupuy en Charles Berberian, Oog & Blik) en 'Casper en Hobbes 5: De wraak van de oppas' (Bill Watterson, Big Balloon). Zoals gewoonlijk zullen de prijzen worden uitgereikt tijdens De Stripdagen, dit jaar voor het eerst in Den Bosch.
Maar ook de Belgen roeren zich.
Zoals in ieder 'onpaar' jaar grijpen ook in 1999 De Stripgidsdagen in Turnhout weer plaats en het is de gewoonte om daar De Bronzen Adhemar uit te reiken voor een oeuvre of ter aanmoediging. Deze keer gaat het felbegeerde beeldje naar striptekenaar en politiek cartoonist Erik Meynen, die we ons in Nederland vaag herinneren als helft van het duo Pjotr en Meynen uit bij voorbeeld het ter ziele gegane tijdschrift 'Spetters'.
Zo, dit was dan het officiële gedeelte.
Gaan we nu weer over tot de orde van de dag.

Inhoud

2 **AGENDA**
2 **BITS & PIECES** Ben Bits
4 **HARRY BALM** Rob van der Nol
10 **CARTOON NETWORK** Pieter van Cleef
13 **LAND IN ZICHT** Sonia M. Bibe Luyten
14 **KUIFJE EN HET GEHEIM VAN JULES VERNE** Erik van der Hoeven
18 **COMICS UIT DE KAST** Pieter van Cleef
20 **ALISON BECHDEL** Cindy Limburg
22 **BOEKEN**
25 **VIDEO**
28 **ACTUALITEITEN**
32 **AANSTORMEND GEWELD** Gert Meesters
34 **STARS & STRIPS** Olav Beemer
36 **KLEIN LEED... GROOT NIEUWS!** Lorenzo Mattotti

Dienstjubilea zijn uit de mode. Er wil nog wel eens iemand tien jaar bij het bedrijf zijn en in een enkel geval wordt er een feestje gegeven voor een vijfentwintigjarig jubileum, maar dan heb je het doorgaans wel gehad. In deze tijd van carrière-moves en uitzendbureaus valt er niet veel meer te vieren.
Uitzonderlijk was dan ook het feest dat striptekenaar/illustrator Harry Balm **vorig jaar kon vieren: hij was 42½ jaar in dienst van de VNU en kon stoppen met werken.**
Het beeld van een bedaarde, stokoude jubilaris doemt op aan de horizon, maar niets is minder waar. Balm trad al op vijftienjarige leeftijd in dienst van, wat toen nog uitgeverij De Spaarnestad was en een simpele rekensom leert dat hij nu dus negenenvijftig is.

FOTO ROB VAN DER NOL

Harry Balm

door
ROB VAN DER NOL

Hoe kwam u als vijftienjarige jongen bij De Spaarnestad terecht?
Harry Balm: Ik wilde graag tekenaar worden en bij De Spaarnestad hadden ze een tekenafdeling. Nu kon ik daar natuurlijk niet zomaar naar binnen lopen, zo werkte dat niet, maar ik had het geluk dat een vriend van m'n vader bij De Spaarnestad op de administratie werkte. Daar ben ik toen naartoe gegaan om te vragen of hij me kon helpen. De beste man wist natuurlijk niets van tekenen en had op dat gebied ook weinig invloed. Maar hij stelde me wel voor om bij hem op de administratie te komen werken. Op die manier kon ik het bedrijf van binnenuit leren kennen en daardoor zou ik natuurlijk makkelijker m'n weg kunnen vinden.
Eén van de klusjes die ik daar moest doen, was het rondbrengen naar verschillende afdelingen van de diverse uitgaven die bij De Spaarnestad gemaakt werden. Daardoor kwam ik letterlijk op alle afdelingen van het bedrijf, van de portiersloge tot het kantoor van de directeur; èn op de tekenafdeling. Die tekenafdeling stond onder leiding van **Frans Piët** en op een goeie dag - ik werkte al een maand of wat bij De Spaarnestad - ben ik met een map tekeningen naar hem toegegaan. Ondanks dat mijn tekeningen nog wat onbeholpen waren, zag hij er wel wat in en is hij met mij naar de directie gestapt. Zodoende werd ik overgeplaatst naar het tekenatelier.

FOTO PRIVÉ-ARCHIEF HARRY BALM

Dat was natuurlijk wel een luxe, een eigen tekenafdeling...
Precies, dat komt tegenwoordig ook bijna niet meer voor. Alles wordt nu gedaan met freelancers. Bij De Spaarnestad was het toevallig zo gegroeid. In de jaren dertig had **Herman Moerkerk** zijn atelier gehad in de ruimte waar wij zaten. Dat was in de toren van het gebouw en je kon er alleen komen door een wirwar van donkere gangen. Dat had wel iets...

Het uitzonderlijke is me meer na dan ijzeren successen

Moerkerk was in de jaren twintig en dertig een bekend schilder en illustrator en werkte veel voor **De Katholieke Illustratie**, één van de uitgaven van De Spaarnestad. Hij had daar dus een atelier en daar heb ik wel eens foto's van gezien, fantastisch. Ik herkende het amper terug. Het was ingericht met allemaal draperieën en stillevens.
Maar goed, ze waren er dus aan gewend een illustrator in huis te hebben en uit die traditie was dus de tekenafdeling ontstaan.

Wie zaten daar?
Frans Piët had de leiding en verder werkten er mensen als **Bert Bus**, **Nico van Dam**, **Ben Bulters**, **Ab Schatorjé** en **Ruud Looman**. Er werden onder andere strips, voorplaten en cartoons gemaakt en iedere tekenaar had zijn eigen taak.

Zakgeld

Wat wilde u worden: illustrator of striptekenaar?
Het enige wat ik wilde was creatief bezig zijn, vorm geven aan een soort van innerlijke drang tot creëren. En in het bijzonder dus tekenen. Als kind had ik een enorme berg strips gelezen, *Kapitein Rob*, *Eric de Noorman*, *Bommel*, noem maar op. Ook las ik bladen als *Sjors* en een heel enkele keer *Tom Poes Weekblad*. Vooral die laatste vond ik schitterend, maar ja, die kostte toen een kwartje en dat was nogal duur in die tijd. Dat was je zakgeld voor een hele week aan het eind van de jaren '40. Alleen als mijn ouders een dolle bui hadden mocht ik er wel eens één kopen. *Sjors* kreeg ik vaker, die was maar een stuiver.
Ik wilde - en wil nog steeds - me met verschillende dingen bezighouden, net als kunstenaars uit vervlogen tijden. Dat waren vaak heel veelzijdige mensen. Neem een man als **Gustave Doré**. Die maakte fantastische illustraties bij zo'n beetje elk klassiek boek dat je kunt bedenken, schilderde, musiceerde en gaf ook nog eens culturele salons. Waar die man de tijd vandaan haalde...

Was het een goede leerschool onder Frans Piët?
O, zeker. Ik leerde daar gaandeweg de fijnere kneepjes van het tekenen. Alles werd beoordeeld en van advies voorzien. In het begin tekende ik allerlei kleine illustraties bij artikelen of een cartoontje voor de moppenpagina. Daar kwam af en toe een grotere opdracht bij, bij voorbeeld een paginagrote illustratie bij een verhaal. Op die manier rolde ik in het vak.
Eén van de belangrijkste dingen die ik van Piët heb geleerd is, dat als je voor kinderen illustreert, je van elke tekening een cadeautje moet maken.

Toen bent u ook voor *Sjors* gaan werken.
Ja, dat was één van de uitgaven van De Spaarnestad. Ook gaven ze bladen als *Panorama* uit en *De Katholieke Illustratie*.
Ook voor *Sjors* maakte ik illustraties en op een gegeven moment ook strips. Dat waren korte verhalen over historische figuren als **Julius Caesar** en **Marco Polo**. Later zijn die verhalen nog gebundeld in de Zwartwit-serie van Oberon.

U bent ook aan de lay-out mee gaan werken.
De tekenafdeling werd op een gegeven moment afgebouwd. Die was te duur geworden en het was veel makkelijker om met freelance-tekenaars te werken. Ik had toen natuurlijk ook freelance kunnen gaan, maar ik heb er voor gekozen om gewoon in loondienst te blijven. Dat verzekert je van een vast inkomen. Ik zag het niet zo zitten om iedere keer weer de boer op te moeten met m'n werk en te onderhandelen over prijzen. Zodoende ben ik dus bij de lay-out terecht gekomen, maar bleef natuurlijk tussen de bedrijven door wel tekenen.

FOTO PRIVÉ-ARCHIEF HARRY BALM

***Boven*, Een uitstapje naar Laren, 1958/'59. Op de foto staan (van links naar rechts) Bert Bus (linksvoor), Ab Schatorjé (linksachter), Harry Balm, Frans Piët en Nico van Dam.**

***De slavenhalers*, illustratie voor *Sjors 31*, 1963.**

***Links*, Harry Balm op de tekenafdeling van De Spaarnestad, half jaren '60.**

***Boven*, Omslag voor *Taptoe 10*, 1993. *Rechts*, *De Duckwacht*, gepubliceerd in *Donald Duck 50*, 1981. *Onder*, Illustratie voor *De overwintering op Nova Zembla*, *Donald Duck 52*, 1981.**

Maar lay-outen is toch een andere discipline dan tekenen.
Jawel, maar zoals ik al zei, heb ik altijd geprobeerd veelzijdig te zijn. En ik ben natuurlijk geen ontwerper in de strikte zin van het woord. Mijn lay-outs zijn altijd heel illustratief geweest. Toen ik op een gegeven moment het weekblad *Donald Duck* ging lay-outen, tekende ik er vaak zelfs dingen bij. Achtergronden voor de postpagina, of achter een vervolgstrip of zo.

Fusie

Hoe kwam u eigenlijk bij *Donald Duck* **terecht?**
Dat kwam door de fusie van De Spaarnestad en De Geïllustreerde Pers. Die fusie heeft me toen overigens wel verbaasd. Ik zal niet zeggen dat De Spaarnestad en de GP vijanden waren, maar concurrenten waren we zeker. Als iemand overstapte naar de GP, kon hij dat maar beter niet hardop zeggen.
Uit die fusie is de VNU ontstaan en daar zat dus ook *Donald Duck* bij. Ik deed overigens niet alleen *Donald Duck*, maar zo'n beetje alle Disney-uitgaven. Ook heb ik eind jaren '60 nog een hele tijd *Bobo* en *Tina* gedaan.

Ontstond door die fusie niet een gevaarlijke situatie doordat er zo enorm veel bladen bij één concern terechtkwamen? De VNU geeft zo'n beetje alles uit, van *Tina* **tot** *Playboy* **en van** *Kijk* **tot** *Margriet*.
Ik heb daar nooit een gevaar in gezien. Het had juist veel voordelen. Er was daardoor de mogelijkheid ontstaan om te veranderen, als je dat per se wilde. Ieder blad had zijn eigen stijl en zocht z'n eigen tekenaars. Er ontstonden wel kruisbestuivingen doordat al die redacties bij elkaar in één gebouw zaten. Daardoor konden tekenaars die voor *Donald Duck* werkten, makkelijk terecht bij *Kijk* en ga zo maar door.
Misschien dat het voor freelance-tekenaars wel scherpe kantjes heeft gehad in de zin van een soort kartelvorming. Maar ik had dat probleem niet doordat ik bewust de keuze had gemaakt om niet voor mezelf te beginnen. Veel zinnigs kan ik daar dus niet over zeggen.

U heeft voor *Donald Duck* **ook illustraties gemaakt.**
Dat idee was van mezelf afkomstig. Ik heb altijd veel belangstelling gehad voor geschiedenis en daar veel over gelezen. Zo kwam ik dus, ergens aan het begin van de jaren '70 op het idee om iets te gaan doen met de verhalen rond Koning Arthur. In die tijd waren die verhalen een beetje in een vergeethoekje geraakt en dat vond ik jammer. Ik heb mijn idee toen voorgelegd aan de toenmalige hoofdredacteur **Paul Deckers** en aan **Cees de Groot** en zij zagen er wel wat in. Ik moest alleen wel een ge-

Boven, Galerij der Groten: Donald van Arabië, uit Donald Duck 44, 1980. Rechts, Lawrence of Arabia, illustratie voor Historische vertellingen 3, 1982.

schikte schrijver zien te vinden. Nu wilde het toeval dat **Frank Herzen** vlak bij mij in de buurt woonde en daar ben ik toen naartoe gegaan. Ook hij zag er wel wat in en konden we aan de slag.

Waar haalde u de tijd vandaan om die prenten te schilderen?
Ik heb ze in mijn normale werkuren gemaakt, maar ik kon ze niet op de redactie schilderen. Daar was het veel te druk en onrustig voor. Daarom ben ik toen één dag in de week thuis gaan werken.
De eerste serie was heel succesvol en we hebben verschillende verhalen rond het Arthur-thema gemaakt. Het was ook voor het eerst sinds jaren dat er weer eens realistisch werk in *Donald Duck* stond. In de jaren '50 en een deel van de jaren '60 werd de Duck veelal gevuld met illustraties van **Hans Kresse**. Maar nadat die ermee gestopt was om zich volledig op *Pep* te richten, stonden er hoofdzakelijk humoristische verhalen in met illustraties van mensen als **Carl Hollander** en **Jan Wesseling**.

Was het niet een beetje vreemde situatie dat u enerzijds de vormgever van *Donald Duck* was, maar aan de andere kant ook illustrator?
Nee hoor, ik heb dat nooit als een probleem gezien. Dat ik toch voor een deel ben blijven tekenen is mede te danken aan het enthousiasme van mensen als Cees de Groot en **Thom Roep** en m'n andere collega's op de Disney-redactie.

Als u het werk van een ander op uw bureau kreeg, had u dan nooit het idee van 'Hé, dat had ik beter gekund.'?
Nee hoor. Om te beginnen werken ze bij *Donald Duck* altijd met goede illustratoren en goede schrijvers. Daarbij, ik was er op zo'n moment heel anders mee bezig dan dat ik zelf aan het illustreren was. Goed, in de laatste paar jaar zat er wel eens werk bij, van jonge tekenaars, dat van mij niet had gehoeven.

Dus u heeft ook nooit stiekem ergens een lijntje bij geschilderd...
Nee zeg. Wat ik meestal wel moest doen, was een beginillustratie maken, je weet wel, zo'n titelkopje. De meeste tekenaars dachten daar niet aan, of waren het vergeten, dat weet ik niet. Dan was het voor mij natuurlijk de kunst om in de stijl van die betreffende tekenaar iets te maken.

Galerij der Groten

U bent het grootste deel van uw carrière achter de schermen bezig geweest, maar er is één ding waar u heel bekend mee bent geworden: *De galerij der Groten*.
Ja, zeg dat wel. Dat is een hele, hele lange serie geworden! Het idee is min of meer gebaseerd op een paar tekeningen die ze, ik denk in Amerika, bij Disney hebben gemaakt. Dat waren parodieën op bekende schilderijen. Gezien mijn belangstelling voor geschiedenis leek het mij wel leuk om

een reeks van dat soort prenten te maken, gebaseerd op bekende personen, maar dan getransplanteerd naar de geschiedenis van Duckstad. Zo ontstonden dus 'historische' eenden als Donald van Arabië, Sarah Canardt en Koning Hendrik Duck de Achtste. In het begin werden ze van komische onderschriften voorzien door Cees de Groot, later door Thom Roep. Al met al heb ik er tientallen gemaakt en ze zijn niet alleen maar in *Donald Duck* verschenen. Er zijn verschillende kalenders gemaakt, zowel in Nederland als in Duitsland, en ook in buitenlandse Disney-bladen zijn ze zo nu en dan geplaatst. Zo heb ik een tijdschrift uit, ja, wie zal het zeggen? Egypte? Saoedi-Arabië? Enfin, daar staat dus ook één van mijn prenten in.

Een heel gedenkwaardige prent is natuurlijk *De Duckwacht*.
Inderdaad. Dat leek me zo leuk om eens te doen als middenplaat in het blad. Uiteindelijk is daar zelfs een grote poster van gemaakt en die is naar alle redacties van *Duck*-bladen over de hele wereld verstuurd. Toen **Carl Barks** een paar jaar geleden bij ons op bezoek was, werd ik aan hem voorgesteld. Toen hij hoorde dat ik die prent gemaakt had, zei hij enthousiast dat hij hem al jaren in zijn woonkamer had hangen.
Na *De galerij der Groten* heb ik ook nog een serie gemaakt van klassieke boeken, de zogenaamde *Klassiekers uit de Duckstadse Bibliotheek*.

Was het niet lastig om iedere keer weer met iets nieuws te komen en dat dan ook nog eens historisch verantwoord te doen?
Ach, het kostte veel research, want ik wilde natuurlijk wel een correct beeld geven van zo'n periode. De kleding moest kloppen, maar ook de gebouwen, nu ja, noem maar op. Maar ik vond het vreselijk leuk om te doen. Daarom ben ik er ook zo lang mee doorgegaan.

Barnaby Rudge

Tijdens De Stripdagen '98 in Breda verscheen uit het niets uw stripbewerking van Dickens' *Barnaby Rudge*.
Nou, zo uit het niets was het niet, hoor. Maar ik kan me voorstellen dat het voor het publiek wel zo lijkt. *Barnaby Rudge* was

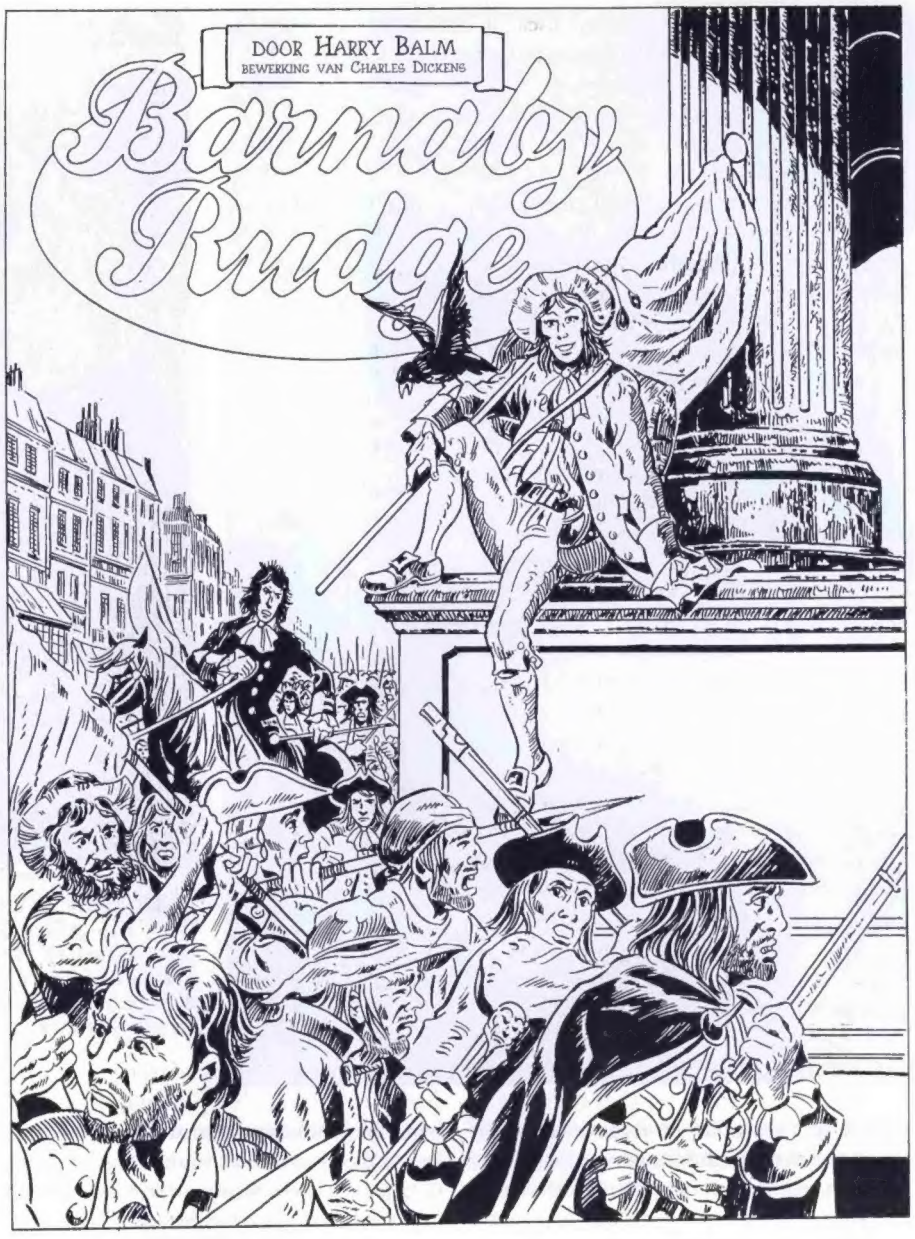

iets wat ik al heel lang wilde doen. Vroeger als driejarig jongetje 'las' ik er al in. Ik kon natuurlijk helemaal niet lezen, maar het waren de plaatjes die me enorm aantrokken. Mijn vader vond dat maar niks en die heeft het boek toen veilig opgeborgen.

Helaas zijn er tegenwoordig amper stripbladen meer en realistisch wordt er in Nederland bijna niet meer gewerkt. In tegenstelling tot België en Frankrijk zijn de realistische striptekenaars in Nederland tegenwoordig op de vingers van één hand te tellen.

Op een gegeven moment ben ik heel gedreven aan *Barnaby Rudge* begonnen. Ik werkte er 's ochtends vroeg aan, in mijn lunchpauze en in de avonduren. Op zaterdag zat ik in het toenmalige restaurant 't Heerenhek in Haarlem teksten te schrijven. Zo ontstond tussen 1988 en 1992 dat album.

Was het niet heel moeilijk, om zonder een concrete publicatie in een tijdschrift of boek aan zo'n onderneming te beginnen?
Natuurlijk wel. Daarom vergen dit

soort dingen ook een enorme discipline. Het heeft natuurlijk alles te maken met een innerlijke drang om zoiets te maken. Neem een man als **Vincent van Gogh**. Die heeft zijn hele leven geschilderd, terwijl er op dat moment misschien maar een handvol mensen was dat zijn werk mooi vond. Zijn broer Theo geloofde in hem. En een mevrouw in Brussel, die zelfs een schilderij van hem heeft gekocht. Ik meen dat dat één van de drie doeken was die hij tijdens zijn leven heeft verkocht.
Nu wil ik mezelf natuurlijk niet vergelijken met Van Gogh, maar het is wel hetzelfde soort innerlijke drang, denk ik.
Uiteindelijk werd ik benaderd door **Ron Streppel** van uitgeverij Boumaar. Die had er op één of andere manier lucht van gekregen dat ik met *Barnaby Rudge* bezig was en hij belde me op. Hij is hier toen geweest en wilde het wel uitgeven.

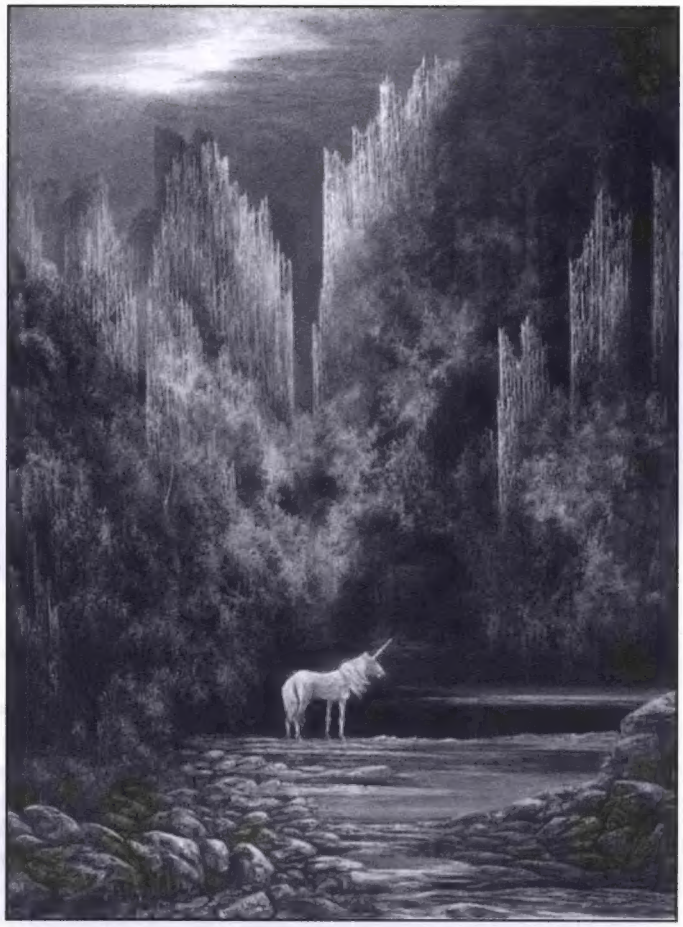

***Links*, Titelpagina van *Barnaby Rudge*.**

***Linksmidden*, Charles Dickens.**

***Linksonder*, Fragment uit *Barnaby Rudge*.**

Rechts, *Eenhoorn*, olieverf op linnen.

***Hieronder, Sfinx*, olieverf op linnen.**

Het is niet het meest voor de hand liggende boek van Charles Dickens.
Dat is nou het heerlijke van het ongebonden zijn. Ik deed dit niet omdat ik er mijn boterham mee moest verdienen, maar gewoon omdat ik het leuk vond om te doen. Natuurlijk, als ik één van Dickens' grote successen zou hebben bewerkt, was het misschien allemaal makkelijker gegaan. Dan had ik *A Christmas Carol* moeten doen, of *Oliver Twist*, *A Tale Of Two Cities* en ga zo maar door. Maar ik hou niet zo van ijzeren successen. Dat is ook al zo'n probleem in de muziek. Ik ben een groot muziekliefhebber, maar als je de radio aanzet of een plaat koopt, zijn het altijd weer dezelfde nummers die je tegenkomt. En er is nog zoveel meer moois! Dáár moet je naar op zoek!
Dat is ook het geval met *Barnaby Rudge*. Dat is zo'n prachtig boek, daar zit zoveel in.

Toch heeft het nog een tijdje geduurd voordat het boek er kwam.
Ach, dat soort dingen gaat niet over één nacht ijs. Zo moest het hele verhaal nog geletterd worden. Dat is overigens gedaan door Ruud Looman die vroeger ook bij De Spaarnestad op de tekenafdeling werkte.
Begin vorig jaar heb ik Streppel weer eens gebeld en gevraagd hoe het ermee stond. Hij beloofde me toen dat het boek nu echt zou gaan verschijnen. En dat is gebeurd. Ik moet je eerlijk zeggen dat ik heel verrast was met het eindresultaat. Het boek is veel luxer geworden dan ik had verwacht.

Schilderen

Bent u al bezig met een volgende strip, of rust u nu op uw lauweren?
Geenszins, maar een nieuwe strip zit er voorlopig niet in. Ik heb niet echt een idee en het is alles bij elkaar toch een enorme klus om zo'n album te schrijven en te tekenen.
Ik ben nu aan het schilderen en dat doe ik erg graag. Dat is iets dat ik m'n hele leven al doe. Vroeger hield ik exposities en werkte ik 's avonds aan grote mystieke of impressionistische schilderijen. Nu heb ik genoeg tijd om dit uit te diepen.

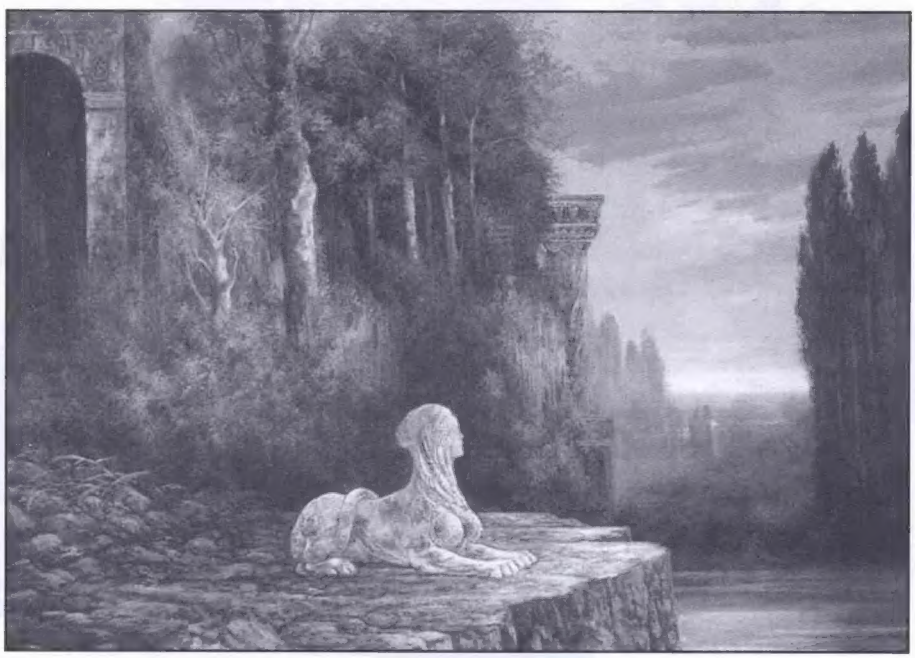

De doeken waar u nu mee bezig bent vind ik heel intrigerend. Het is een soort magisch realisme/surrealisme.
Ja, zo zou je het kunnen noemen. Ik voel het zelf meer als een soort fantasy. Het zijn beelden die in me opdoemen en die ik op doek wil zetten. Zo roept het doek waar ik nu mee bezig ben herinneringen op aan de film *Metropolis* van **Fritz Lang**.
Het is wel een hele klus om op deze manier te schilderen. Ondanks dat deze doekjes niet zo gek groot zijn, kost het enorm veel uren om er een te maken. Ik wissel ze dan ook af met meer impressionistische schilderijen. En als ik er genoeg heb, wil ik er een tentoonstelling mee organiseren. Maar dan moet ik nog wel even doorschilderen.

Nu u gestopt bent met werken, heeft u daar alle tijd voor...
Inderdaad. Ik hoef me niet te vervelen. Dat is het voordeel als je creatief bent, dan kun je bij wijze van spreken doorschilderen tot je negentigste, of zelfs nog langer.

HET VOORNAAMSTE DOEL IS 'FUN'

CARTOON NETWORK

door
PIETER VAN CLEEF

Cartoon Network onderscheidt zich van andere zenders door 24 uur per etmaal tekenfilms uit te zenden. En niet alleen voor kinderen, maar ook voor twintigers en dertigers die in de jaren zeventig in pyjama met chocolademelk op de bank naar *Yogi Bear* en *The Flintstones* zaten te kijken. Zij zappen ook nu naar de tv-zender voor een portie geanimeerde nostalgie of om hun eigen kroost bezig te houden. Het tekenfilmkanaal, te ontvangen in 42 Europese landen, bedient peuters, kleuters, skaters, anita's, dinky's, solo's en baby-boomers. Bijna iedereen dus... maar met een landelijk bereik van 60% is nog niet iedereen voorzien van een dagelijkse dosis *Scooby*-snacks. In een grijze kantoorzuil in Amsterdam vragen we Mathieu Nagelkerke**, algemeen directeur van Cartoon Network Nederland, of de zender hard op weg is een concurrent te worden van de bestaande commerciële zenders.**

Mathieu Nagelkerke: Niet echt, we richten ons puur op animatie. Daarmee zijn we echt een thema-zender, maar niet specifiek een kinderzender. We zenden animatie uit die ook ouderen aanspreekt. Ik denk ook dat dat de kracht van het hele station is. We zijn er voor elke bevolkingsgroep die je maar kunt bedenken. In Engeland bestaat Cartoon Network al langer en daar zit ook de organisatie. Dat land is als eerste 'ontgonnen'. Sindsdien zijn we begonnen met aparte *feeds*, een op de kijkersgroep aangepaste programmering per land. In juli 1997 zijn we begonnen met een Nederlandse *feed*, die in eerste instantie bestond uit Nederlandse ondertiteling en het laten nasynchroniseren van programma's voor de allerkleinsten. Omdat er nog geen ervaring was op de Nederlandse kijkersmarkt, werd de Engelse programmering overgenomen. De laatste tijd hebben we hard gesleuteld aan die specifieke Nederlandse programmering. Je ziet nu dus ook duidelijke afwijkingen ten opzichte van Engeland, waarbij de vraag 'Welk programma moet je wanneer programmeren en voor welke kijkersgroep?' centraal staat. Nederland was het eerste land dat zich zo specifiek op een bepaalde regio heeft gericht en waar ook de programmering anders was.

Was Nederland daarmee een soort proeftuin?
Je kan het zien als een *pilot-case*. Er is nu onder andere een aangepaste programmering voor Polen, Scandinavië, Spanje en Frankrijk. Dat is de strategie die we verder zullen gaan uitbouwen. Bepaalde programma's slaan in het ene land meer aan dan in het andere en trekken ook een ander type kijker en op andere tijdstippen.

Zijn er grote verschillen tussen die landen?
Wat in Nederland opvalt, is dat we duidelijk ook meer oudere kijkers trekken dan in Engeland. Dat is met name het geval met series die door onszelf geproduceerd worden, zoals *Johnny Bravo*, *Dexter's Laboratory* en *Cow & Chicken*. Dat gaat dus meer richting de leeftijdsklasse 13 tot 19 jaar en de studenten. Universiteitsbladen schrijven er ook over. In Amsterdam kan de kijker nog steeds geen Discovery Channel ontvangen, maar de Amsterdamse studenten konden de Utrechters wel trots melden dat zij *Dexter's Laboratory* altijd konden

De series die Cartoon Network zelf produceert, genieten internationaal de meeste populariteit. Meervoudig prijswinnaar *Dexter's Laboratory* van Genndy Tartakovsky siert in Amerika menig tijdschriftencover, waaronder het vakblad voor de amusements industrie *Variety*, 1996.

zien. In een ingezonden brief in *de Volks krant*, afkomstig van studenten van de hogeschool Wageningen, bleek de populariteit van Cartoon Network: Men vroeg daar niet meer 'Over hoeveel minuten gaan we eten?' maar 'Over hoeveel 'Dexters''? Dat geeft aan dat het die groep in Neder-land erg aanspreekt, wat bij voorbeeld niet het geval was in Engeland.

Over welke tekenfilmcollecties heeft Cartoon Network de beschikking?
Momenteel beschikken we over alle *Looney Tunes* van Warner Brothers, alle *Tom & Jerry*'s uit de MGM-stal en een groot gedeelte van de **Hanna-Barbera**-bibliotheek. Om dat te 'verversen' en vernieuwend te blijven, brengen we ook de nieuwe televisieseries van Warner Brothers op televisie (zoals *Batman: The Animated Series* en *Superman*). En we hebben een eigen productie, afkomstig uit de Cartoon Network-studio's in Amerika. Die series worden vertoond onder de naam *Cartoon Cartoons*. Dat zijn series als *The Powerpuff Girls, Ed, Edd 'n Eddy* en *I M Weasel*. Daarnaast voegen we ook steeds meer afleveringen toe van bestaande series zoals de eerdergenoemde *Johnny Bravo*, *Dexter's Laboratory* en *Cow & Chicken*.

Is dat een speciaal opgerichte studio?
Een aantal series wordt getest via het programma *What a cartoon!* Dat zijn dan cartoons van ongeveer 5 à 7 minuten die in opdracht worden gemaakt of worden aangeboden. We staan dus open voor iedereen die cartoons maakt - ook vanuit Nederland. Op basis van de reacties van het kijkerspubliek volgt dan een opdracht tot het maken van een hele reeks. Op zo'n moment wordt er een heel productieteam samengesteld.

Mathieu Nagelkerke, algemeen directeur van Cartoon Network Nederland.

Advertenties van Cartoon Network verschijnen in diverse tijdschriften - van *Donald Duck* **tot jongensblad Webber. Wie bepaalt wat er in productie wordt genomen en wordt bij zo'n beslissing rekening gehouden met de diverse doelgroepen?**
Wat de doorslag geeft is de reactie van het publiek. Natuurlijk wordt er ook wel gekeken naar de doelgroep. Als we een oudere doelgroep willen bereiken, maken we een andere serie. Maar het moet wel in de formule van de zender passen. En daarbij is *fun* het voornaamste doel. Zeker als je alle programma's bekijkt die we uitzenden, neigt het meer naar humor dan naar actie. We zijn echt een zender die humor brengt waarmee je kunt ontsnappen uit de dagelijkse realiteit. Of het is humor die de dagelijkse realiteit juist op de hak neemt.

Geen Japanse manga dus?
Nee. Dat zenden we niet uit. Bepaalde actieseries worden wel uitgezonden, want er zijn ook kijkers die daar in geïnteresseerd zijn, zoals *Johnny Quest*, deels een computergeanimeerde serie. De hoofdmoot is en blijft humor. Onder de titel *ToonHeadz* gaan we op de late avond voor de animatieliefhebber specifieke cartoons uit bepaalde perioden uitzenden. Dat zijn bij voorbeeld originele *theatricals* van Warner Brothers en MGM uit de jaren veertig en vijftig. We willen specifieke tekenfilms uitzenden waarvan sommigen nooit door ons zijn vertoond. We zoeken dan tekenfilms bij elkaar die gerelateerd zijn aan een bepaalde tijdsperiode, bij voorbeeld alle *Tom en Jerry*'s tussen 1940 en 1950. We zijn ook in gesprek met Nederlandse organisaties op het gebied van animatie. We willen kijken of er in Nederland materiaal van de afgelopen 25 jaar geschikt is voor uitzending. Ik heb begrepen dat er heel veel materiaal is dat nooit de televisie heeft gehaald.

Denk je dan aan lange speelfilms, zoals de *Bommel***film?**
Nee, meer aan korte films of bij voorbeeld klei-animatie. We kijken heel breed wat er zoal is te vinden. We zoeken met dergelijke programma's dus verbreding naar de echte animatiekenner, omdat dat past binnen de themazender die we willen zijn. Animatie in de brede zin des woords. Er zal wel altijd gekeken worden of het past binnen de totale sfeer die we willen uitstralen. Niet alleen geschikt voor kinderen maar voor iedereen.

Hoe zit het met de rechten van bij voor-

Het Engelse *Cartoon Network Magazine* dient als voorbeeld voor de in Nederland te verschijnen editie (uitgegeven door Big Balloon). Naast de vele, niet altijd even aantrekkelijke strips, ook veel redactionele rubrieken (internet, Cartoon Network-nieuws, prijsvragen, spelletjes en leerzame ditjes & datjes). Een uitvloeisel van de vele 'joint promotions' die de zender sluit met fabrikanten blijkt uit de talrijke 'free gifts' die de lezer bij elk nummer ontvangt, variërend van gratis zakjes snoep tot stickervellen en postermagazines: een garantie voor een hoge losse verkoop in de kiosk.

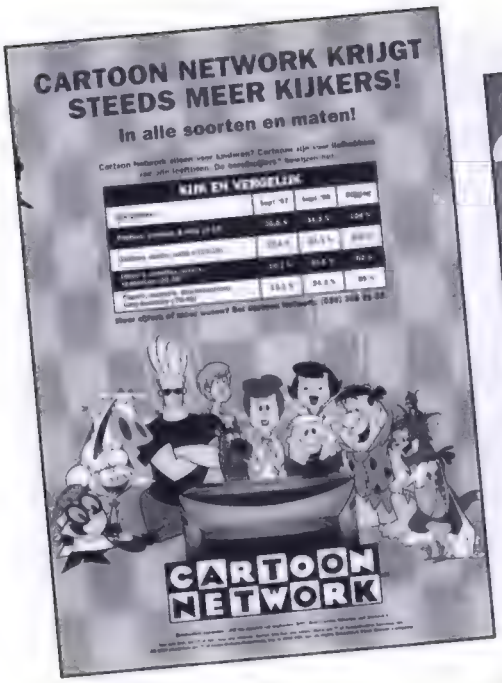

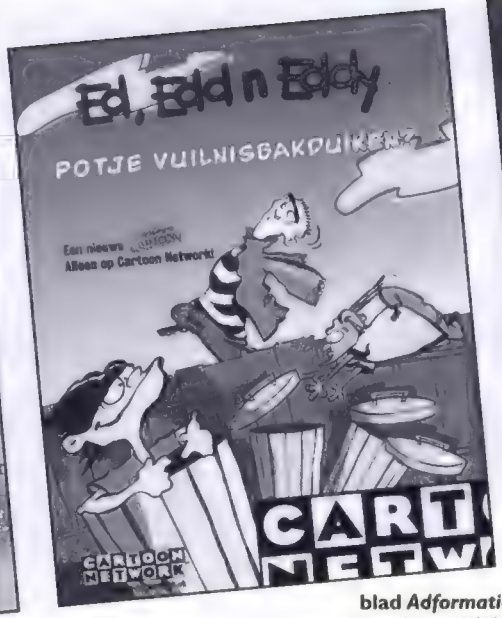

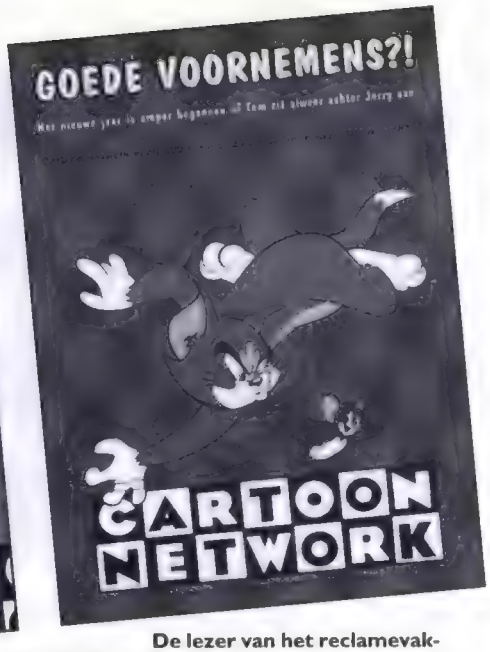

De lezer van het reclamevakblad *Adformatie* krijgt een wervingsadvertentie voorgeschoteld (uiterst links) met de meest recente kijkcijfers. Tegelijkertijd worden de lezers van jongens-blad *Webber* uitgenodigd voor een potje vuilnisbakduiken (midden) en uiterst rechts een advertentie voor de *Tom & Jerry*-marathon in jeugdblad *Ketch Up*. Door advertenties in diverse tijdschriften onderstreept Cartoon Network zijn positie als thema-zender voor een breed publiek.

beeld de animatieseries van Warner Brothers? Tot voor kort werden die bij RTL 4 en Veronica uitgezonden. Moet Cartoon Network wachten totdat deze series zijn afgelopen bij de andere commerciële zenders?

Dat wordt bepaald door onderhandelingen met onze eigen zustermaatschappij. Cartoon Network maakt deel uit van de Time Warner-groep. Warner streeft als zelfstandige zustermaatschappij natuurlijk ook haar winstgevendheid na, deels om financiering te krijgen voor nieuwe producties. Andere zenders kunnen dus via licenties wel de series uitzenden. De kracht die wij hebben is dat we de series in een bepaalde 'omgeving' uitzenden. We kunnen er zo ook meer mee doen. De eigendomsrechten liggen bij onze organisatie, dus we kunnen veel meer met die characters doen dan bij voorbeeld RTL 4 of Veronica. Zij kopen puur en alleen de uitzendrechten van de serie.

Cartoon Network doet veel aan zogenaamde *joint promotions*: **het koppelen van een tekenfilmcharacter aan een commerciële fabrikant of organisatie. Is elk character te koop?**

Absoluut niet. Er is een aparte afdeling die internationaal vanuit Londen aangestuurd wordt. Daar hadden ze de meest ervaring met het opzetten van dergelijke *joint promotions*. Er wordt duidelijk gekeken naar het soort partner en er mag geen *overkill* op een character worden gepleegd . Het moet ook passen op de zender.

Speciale tv-gidsjes wijzen de Nederlandse kijker op de eigen programmering. Zo werd er in juni stilgestaan bij de opening van het Nederlandse haringseizoen. 'Vlaggetjesdag' werd op gepaste wijze gevierd door tussen 1 en 3 uur 'spartelende en spetterende' cartoons uit te zenden. Het kijkerspubliek zal niet massaal naar de Hollandse Nieuwe grijpen want de dag is gesponsord door visstick-gigant kapitein Iglo.

Aan welke producten denk je dan?

Het kan veel zijn, maar ook veel niet zijn. In ieder geval geen alcohol en sigaretten. Het zijn over 't algemeen klanten die al gewoon adverteren op het station. Maar om iets extra's te brengen voor de adverteerder kunnen we een bepaalde promotie doen, waardoor hun product gekoppeld wordt aan één of meerdere characters. Als je zo'n promotie goed in elkaar zet, kun je die promotie ook zelf produceren. In plaats van een 'eenvoudige' advertentie, krijg je dan een advertentie die beter past in de omgeving van het station.

Vanaf deze zomer komt *Cartoon Network Magazine* **op de markt. Gaan jullie de concurrentie aan met** *Donald Duck*?

Ik weet niet of je dat moet zien als concurrentie. Ik denk dat het een aanvulling zal worden op wat er nu in de markt beschikbaar is. Via Big Balloon worden er nu al albums uitgegeven en zij gaan in samenwerking met ons ook *Cartoon Network Magazine* uitgeven. Ik denk dat het in eerste instantie een maandblad zal worden.

Wat wordt de formule van dat tijdschrift?

Het zal niet helemaal vergelijkbaar zijn met *Looney Tunes*. Het wordt breder en ook duidelijk naar een oudere doelgroep gericht, ongeveer 9 tot 19 jaar. De definitieve vorm staat nog niet vast en we zijn nog aan het stoeien om te kijken hoe dat er uit moet komen te zien. Big Balloon heeft echter wel een sturende rol daarin. Gezien het grote aantal characters is er ook voldoende materiaal beschikbaar waarmee wij verwachten dat het een succesvol blad zal zijn. De zender kan het blad helpen en het blad helpt de zender. Een vorm van kruisbestuiving dus.

LAND IN LICHT

door

SONIA M. BIBE LUYTEN

VERTALING BAS BERWERS

BRAZILIË

In het jaar 2000 is het 500 jaar geleden dat Brazilië werd 'ontdekt' door de Portugezen. Tegelijkertijd bestaat het stripverhaal er 130 jaar. Een mijlpaal voor de Brazilianen, alleen al omdat de drukpers er pas in 1808 zijn intrede deed. Brazilië was het laatste land in Noord- en Zuid-Amerika dat zelfstandig drukwerk kon vervaardigen. Dit leidde in 1869 tot de uitgave van het eerste stripverhaal, Nho Quim *van* ***Angelo Agostini****.*

Het is nooit gemakkelijk geweest om stripverhalen te maken in Brazilië. Enkel idealisme, doorzettingsvermogen en veel moed kunnen de constante productie verklaren. Er is ook nooit officiële steun geweest voor strips. Brazilië is echter, dankzij zijn historie, een land met grote mogelijkheden voor mondelinge en schriftelijke communicatie. Hierdoor raakte de uitdrukkingsvorm 'strip' snel geaccepteerd in alle lagen van de bevolking. Vooral sinds het begin van de 20e eeuw volgen Braziliaanse strips de trends in de wereld op de voet. Plaatselijke kunstenaars trachten stripfiguren te creëren die een beeld geven van het Braziliaanse volk en zijn manier van leven.

De ontwikkeling van het beeldverhaal in Brazilië voltrok zich in een aantal fasen. De eerste betrof de oprichting van het eerste Braziliaanse striptijdschrift in 1905, genaamd O Tico Tico. *Het verschafte gedurende 55 jaar vele generaties enorm veel plezier. Sommige kunstenaars werden er zeer beroemd door, zoals* ***Luís Sá*** *en* ***J. Carlos****. Vooral tijdens de jaren '20 en '30 lieten de verhalen nationale figuren zien in een tropisch landschap. Ze gaven een beeld van het leven van de gekleurde en blanke Braziliaan op het platteland en in de stad. In de tweede periode speelde* ***Adolfo Aizen****, die in 1949 uitgeverij Brasil-América stichtte, een grote rol. Tientallen jaren lang introduceerde deze uitgever buitenlandse verhalen, zoals* The Phantom, Mandrake, Tarzan en Superman. *Maar hij vertegenwoordigde ook Braziliaanse kunstenaars. Aizen bracht bovendien veel beroemde Braziliaanse romans op de markt, verpakt in strips. Zijn motto daarbij: 'Een lekker hapje voor de lezer. Smaakt het, lees dan het oorspronkelijke boek.'*

De jaren '50 en '60, de periode waarin in the middle of nowhere *een gloednieuwe hoofdstad verrees, lieten een golf van nationalisme zien. Deze weerspiegelde zich ook in de Brazili-aanse stripverhalen, evenals in de lichte muziek, met name de 'bossa nova'. Eén van de belangrijkste stripauteurs,* ***Ziraldo****, creëerde in deze periode Pererê, een traditionele, negroïde Brazi-liaanse jongen en Tininim, een kleine Indiaan. Beiden zijn zeer trots op hun eigen omgeving en 'verdedigen' deze tegen zowel buiten- als binnenlandse indringers.*

In deze serie mondiale columns staat een keur aan stripdeskundigen stil bij het afgelopen centennium. Ze plaatsen een persoonlijke noot bij één eeuw strip in hun land.

In 1964 startten 25 jaren van militair dictatorschap. Er kwam strenge censuur en vele kunstenaars werden vervolgd. Niettemin was dit een periode vol innovatie. Braziliaanse stripmakers, zoals ***Henfil****,* ***JAL****,* ***Luis Gê****,* ***Gual*** *en* ***Lailson*** *werden uitzonderlijk creatief. En ook de beroemdste Braziliaanse stripkunstenaar ooit,* ***Maurício de Souza****, alias 'de Walt Disney van Brazilië', vestigde in deze jaren zijn naam. Zijn verhalenserie* De bende van Monica *werd vertaald in de hele wereld en De Souza kreeg de bijnaam 'de stripmiljonair van Brazilië'.*

Andere wapenfeiten in de geschiedenis van de Braziliaanse strip is de Eerste Internationale Stripverhaal-tentoonstelling, gehouden in Sâo Paulo in 1951, en het studieprogramma rond stripverhalen dat de universiteit van Sâo Paulo sinds 1972 aanbiedt. Sinds tien jaar bestaat voorts de 'H.Q. Mix', een nationale onderscheiding voor de stripwereld, waarbij de 'H.Q.' staat voor Histórias em Quadrinhos, *ofwel: stripverhaal. Verder is de stad Piracicaba trots op zijn 25e 'Salon of Humor' waaraan veel landen deelnemen. En de Methodistische Universiteit van Sâo Paulo organiseert sinds kort een twee jaar durende onderbouwopleiding voor de bestudering en productie van beeldverhalen.*

Ondanks de vele sociale, politieke en economische moeilijkheden is het de Braziliaanse strip in de loop der jaren dus behoorlijk goed vergaan. De eindbalans van de 20e eeuw is positief, al hopen de kunstenaars in dit Zuidamerikaanse land op een betere toekomst in de volgende eeuw.

Sonia M. Bibe Luyten is auteur van diverse boeken over strips. Sinds 1972 is ze professor en doceert 'strip' aan universiteiten in Brazilië, Japan, Nederland en Frankrijk.

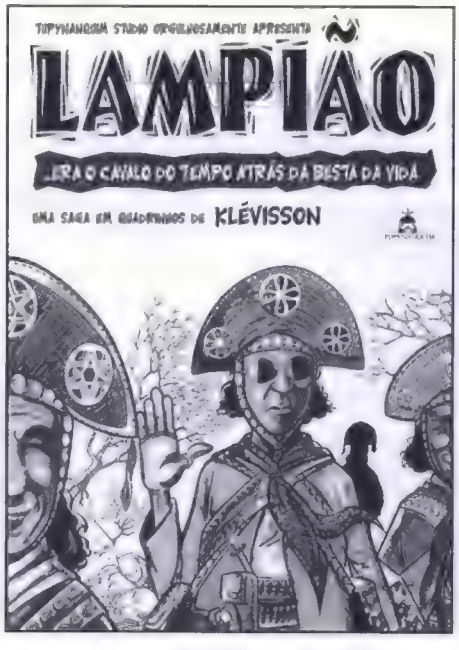

Rechts, *Lampião*, door Klévisson. Het verhaal is gebaseerd op een soort Robin Hood uit de binnenlanden van Brazilië die door de politie werd beschouwd als een bandiet en door de arme bevolking als een held. Sinds 1938, toen hij werd gevangen en gehangen, is hij al een legende.
***Daarnaast, Edicião Marvilhosa.* In deze literaire reeks worden sinds 1949 zo'n beetje alle grote auteurs uit Brazilië, zoals José de Alencar en Jorge Amado gepubliceerd in stripvorm.**

KUIFJE EN HET GEHEIM VAN JULES VERNE

Treffende overeenkomsten tussen kapitein Pencroff en zijn beschermeling in *Het geheimzinnige eiland* van Jules Verne en kapitein Haddock en Kuifje.

door
ERIK VAN DER HOEVEN

Plons, met een welgemikte worp gooien twee Belgen begin 1999 hun boek *Tintin chez Jules Verne* als een steen in de vijver van stripliefhebbers en Tintinofielen. 'Jullie wisten het niet, maar Hergé jatte veel personages en ideeën van *Jules Verne*', is de stelling van stripkenner Michel Deligne en filosoof Jean-Paul Tomasi. Zij leggen een invalshoek bloot die Kuifologen als Huib van Opstal en Pierre Assouline over het hoofd zagen. Hun boek kan het begin zijn van een nieuw debat over Kuifje en zijn schepper.

Zo'n discussie is al van start gegaan in Frankrijk. Afgelopen maart debatteerde het Franse parlement over de vraag of Kuifje rechts of juist links was. Kort daarvoor verscheen het boek van **Deligne** en **Tomasi** waarin ze Hergé van plagiaat betichten. In Frankrijk leidde de publicatie van *Tintin chez Jules Verne* tot veel publiciteit. In Nederland haalde dat boek zelfs de voorpagina van *NRC Handelsblad*, maar een debat over plagiaat is nog niet van de grond gekomen. Hergé - al zestien jaar dood - is niet bepaald onomstreden. Zo staat al langer bekend dat hij vrijelijk citeerde uit de vele boeken en tijdschriften die hij las.

Inspiratiebronnen

Hergé (Georges Remi) heeft er nooit een geheim van gemaakt dat hij zich voor zijn verhalen documenteerde. Vóór hij het laden van een vrachtboot tekende, maakte hij eerst foto's van vrachtschepen en havenkades. Niets stak hem immers zo als de kritiek dat een door hem getekende boot nooit zeewaardig kon zijn.

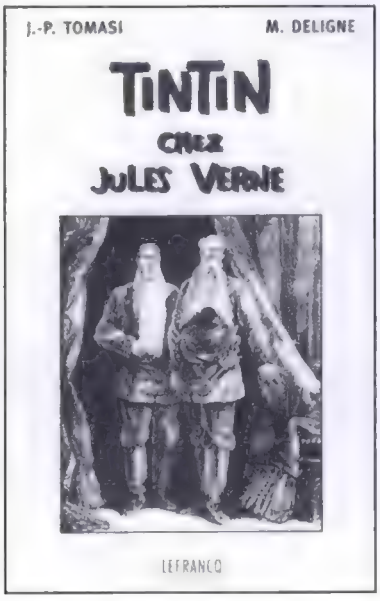

***Links*, Cover van het besproken boek.**
***Onder*, De auteurs Jean-Paul Tomasi en Michel Leligne.**

***Boven en rechts*, Op hun avonturen zijn Harbert Brown en Pencroff in gezelschap van Top, een slimme hond die zijn baasjes dikwijls uit de penarie redt. Zelf komt de viervoeter ook in de problemen en gaat hij bij voorbeeld de confrontatie aan met een boa en een krokodil. Gevaarlijke ontmoetingen met dezelfde dieren heeft Bobbie later in *Kuifje in Afrika*.**

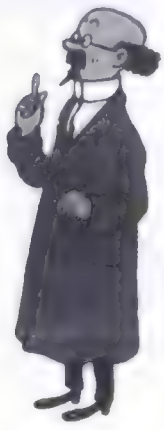

***Boven en links*, Hergé en Jules Verne hebben sterk op elkaar lijkende ideeën over hoe het maanoppervlak er uit ziet.**

***Rechts*, Is er bij Haddock en Jansen en Janssen nog sprake van mogelijke modellen, bij Zonnebloem is geen twijfel mogelijk. Uiterlijk en karakter van Hergé's geleerde stemmen volledig overeen met dat van Verne's geleerde Palmyrin Rosette (*Hector Servadac*). Dat beide geleerden bovendien naar een bloem vernoemd zijn - Rosette en Tournesol - is al te toevallig.**

Kuifje was een globetrotter, maar geestelijk vader Hergé was niet in de gelegenheid overal ter plaatse te gaan kijken. Voor exotische decors bezocht hij musea en maakte hij veelvuldig gebruik van beeldmateriaal uit tijdschriften, kranten en boeken. Voor zijn *Kuifje*-avonturen greep hij graag terug op actuele gebeurtenissen. Soms gebruikte hij een plot uit een film.

In *Essay Hergé* (1994) schrijft **Huib van Opstal** dat de jonge Georges vooral onder de indruk is van **Hector Malot** (*Alleen op de wereld* - met een hoofdpersoon die ook Remi heet) en van **Alexandre Dumas** (*De drie musketiers*). Ook grijpt Georges steeds naar de avonturenromans van **Paul d'Ivoi**. In *Excentrieke reizen* vertelt D'Ivoi smeuïge verhalen over de avonturen van zijn hoofdfiguren (een journalist, een scheepsmaatje en een krachtpatser) in allerlei uithoeken van de wereld. De verhalen zijn rijk geïllustreerd, spannend geschreven en bevatten veel verwijzingen naar bestaande personen en werkelijke gebeurtenissen. 'Met het wat oudere, drogere werk van de Fransman Jules Verne heeft hij na lezing van *20.000 mijlen onder zee* zo weinig op dat hij van diens vele andere boeken zoals *De reis naar de maan* alleen de gravures bekijkt', constateert Van Opstal (*Essay Hergé*, pagina 163).

Ook biograaf **Pierre Assouline** memoreert dat Hergé als puber Verne's boek over kapitein Nemo las. Volgens deze Hergé-biograaf was Georges al op dertienjarige leeftijd zo kritisch dat hij het boek verwierp, omdat hij het onwaarschijnlijk vond, ongeloofwaardig en zelfs onecht. 'Deze teleurstellende ervaring zou hem ervan weerhouden om op te gaan in het werk van Jules Verne', concludeert Assouline (*Hergé. Biografie*, pagina 20). Tegen **Numa Sadoul** was Hergé iets positiever (en openhartiger?) over zijn kennis van Verne's boeken. Sadoul vroeg gemaakt onschuldig of Hergé een voorloper was met zijn verhalen over ruimtereizen. Waarop deze antwoordde: 'Als voorloper was er ene Jules Verne. Ik heb dat oude materiaal van hem alleen wat bewerkt.' (*Entretiens avec Hergé*, pagina 170)

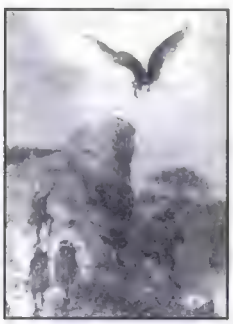

***Rechts*, Robert Grant wordt opgetild door een condor (*Les enfants du capitaine Grant*, pagina 105).**

***Onder*, Bobbie wordt opgetild door een condor (*De Zonnetempel*, pagina 28).**

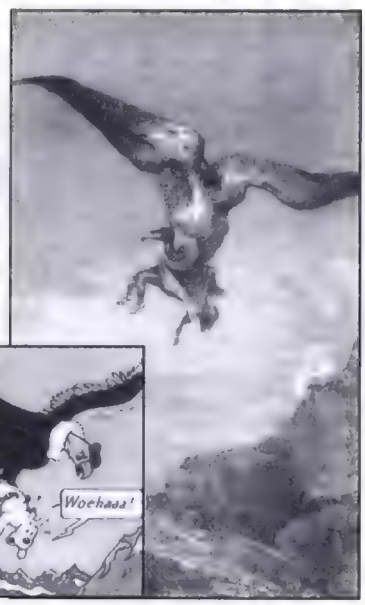

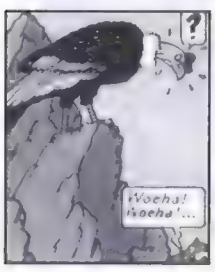

Jules Verne

In de vele boeken van Jules Verne verschenen circa 4.000 platen, kaarten en tekeningen van diverse illustratoren. Op zich al een rijke bron voor Hergé om in te grasduinen. In *Tintin chez Jules Verne* zetten stripkenner Michel Deligne en filosoof en 19e eeuwse literatuurspecialist Jean-Paul Tomasi echter grote vraagtekens bij de desinteresse van Hergé in de teksten van Jules Verne (1828-1905). De auteurs signaleren dat vóór hen al anderen - Tintinofielen en geen Jules Verne-fans - wezen op opmerkelijke overeenkomsten tussen de 'maanverhalen'. Maar ze vermelden niet dat Assouline al

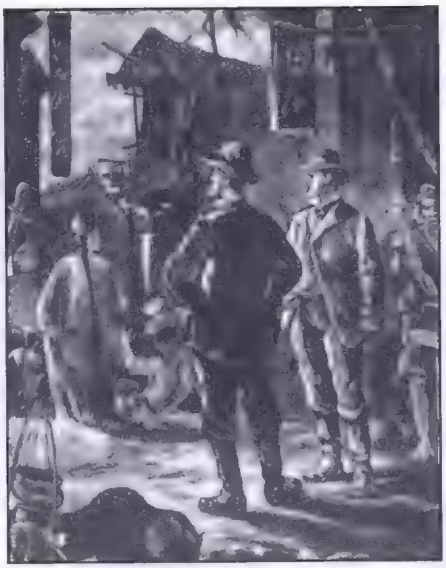

In een aantal boeken voert Jules Verne detective-duo's op. Arminius en Sigimer (*Les cinq millions de la Bégum*) lijken heel veel op elkaar, alleen heeft de ene een lange rechte baard en de ander een holle. Jansen en Janssen de twee detectives uit de Kuifje-verhalen kunnen ook gemodelleerd zijn naar een ander detectivepaar Craig en Fry (*Les tribulations d'un Chinois en Chine*). Craig en Fry zijn als een siamese tweeling, die elkaars zinnen afmaken.

allerlei inspiratiebronnen van Hergé suggereerde (**Jules Verne**?, **Mark Twain**?, **Saint-Exupéry**?) en zelfs een bron noemde voor de naam Tintin. *Tintin-Lutin* was de titel van een boek van **Benjamin Rabier**, de door Hergé zeer bewonderde schepper van de eend Gédéon. Zoals vaak deed Hergé of zijn neus bloedde. Die naam, die klonk gewoon lekker, vandaar. Nee, hij kende het boek eerst niet, maar was er later door een lezer op attent gemaakt. (*Hergé. Biografie*, pagina 46).

Assouline tilde niet zwaar aan mogelijke voorbeelden voor Kuifje. Deligne en Tomasi doen dat wel. Sterker, volgens beide auteurs zijn een groot deel van de *Kuifje*-verhalen en hoofd- en bijfiguren, decors, gags en plaatjes terug te voeren op boeken van Jules Verne. Toegegeven, het eerste Hergé-avontuur met Kuifje (*Kuifje in het land van de Sovjets*) is origineel. Maar in het volgende avontuur (*Kuifje in Afrika*) heeft Hergé volgens het tweetal volop geleend van Verne. En bij een uitvoerige vergelijking ontdekten zij voorbeelden voor Haddock, Jansen en Janssen, Zonnebloem, Bianca Castafiore, Nestor en Seraphijn Lampion. Deze Hergé-figuren zijn min of meer in detail terug te vinden bij Verne, en hetzelfde geldt voor veel van hun belevenissen.

Deligne en Tomasi vergelijken citaten van Verne en Hergé en komen met tal van overeenkomsten tussen illustraties. Vooral *Het geheimzinnige eiland* zien zij als een inspiratiebron voor Hergé. Hoofdpersoon van dit beroemde verhaal van Verne is Harbert Brown. Deze zeemanszoon is wees en draagt net als Kuifje een plusfour (driekwart-broek). Hij is een jongen van een jaar of vijftien, die geen gevaar ducht, altijd klaar staat voor anderen, maar eerst nadenkt voor hij handelt. Harbert is geadopteerd door de zeebonk kapitein Pencroff - een veertiger, bebaard, pijproker, impulsief, opofferingsgezind - die beschikt over een rijk arsenaal aan scheldkanonnades 'Ohé! Pirates, bandits, corsaires, fils de John Bull' of 'Aap, Makaak, Rolstaart, Langstaart, Orang, Baviaan, Gorilla, Zijdeaap'.

Een ander treffend voorbeeld is het beroemde detective-duo Jansen en Janssen, een komisch stel goedgelovige stumpers. Op het eerste gezicht lijken het klonen van de Keystone Cops, onhandige politieagenten uit slapstickfilms. Ook zou het duo een combinatie kunnen zijn

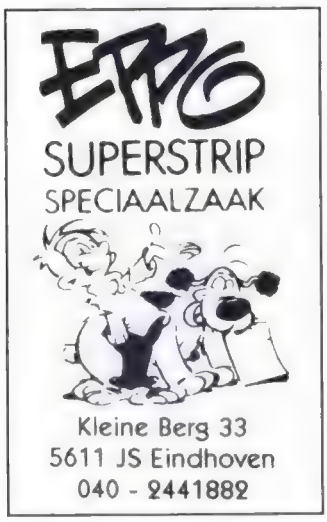

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078 6142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht, 078 6310800)

Verne's reuzenpaddestoelen uit *Voyage au centre de la terre* komen Kuifje bekend voor.

***L'Etoile du Sud*: niet de inlanders (Hergé's *Juwelen*: zigeuners), maar de struisvogel (Hergé's *Juwelen*: ekster) nam de diamant weg.**

van **Stan Laurel**, **Oliver Hardy** en **Charlie Chaplin**. Hergé was een groot bewonderaar van deze komieken uit de stomme film. Bolhoed en wandelstok waren eenvoudige attributen die vaak tot vermakelijke taferelen leiden. Jansen en Janssen die elkaars hoed proberen zoals ook Stan Laurel en Oliver Hardy. Maar ook in Jules Verne's boeken treden regelmatige speurdersduo's op die moeilijk uit elkaar zijn te houden.

Scenario's

Na de gedegen speurtocht van Deligne en Tomasi staat het wel vast dat Hergé voor enkele *Kuifje*-karakters schatplichtig is aan Verne. Te verwijten valt hem dat niet. En niet overal is de bewijslast even overtuigend als bij het voorbeeld van Zonnebloem. Pijnlijker is dat Hergé ook enkele keren een scenario kopieerde. In *De juwelen van Bianca Castafiore* krijgen zigeuners de schuld als een ekster een diamant steelt. Verne schreef ook een verhaal over een diamantdiefstal door een vogel. In *L'Etoile du Sud* is een struisvogel de dader, terwijl inlanders worden aangekeken op de juwelenroof. In *Les Enfants du capitaine Grant* gebruikt Verne drie briefjes die samen een boodschap van een overleden familielid vormen. De lezer van *Het geheim van de Eenhoorn* moet dat gegeven bekend voorkomen. Zelfs de reuzenpaddestoelen uit *De geheimzinnige ster* lijken geen vondst van Hergé. Dat er daarnaast in veel *Kuifje*-albums duidelijke citaten van plaatjes uit Verne-boeken zijn zal nauwelijks meer verbazen.

Tintin chez Jules Verne is een overtuigend boek. Al doen de auteurs Hergé-biografen en met name Assouline te kort. Het lijkt er op dat ze alleen in de indexen op Verne hebben gezocht en de hoofdstukken over documentatie- en inspiratiebronnen hebben overgeslagen. Te weinig recht doen Tomasi en Deligne daarom ook aan andere auteurs die door Hergé mogelijk zijn gebruikt. Aan Tintinofielen is het nu te kiezen voor de relativerende houding van Assouline (natuurlijk zijn er inspiratiebronnen, maar wat dan nog) òf zelf een speurtocht te beginnen naar bronnen voor Kuifje-avonturen in andere negentiende-eeuwse boeken. Hoe zat het bij voorbeeld met de plot in *De zonnetempel*, waar Kuifje zich redt door gebruik te maken van een totale zonsverduistering? Leende Hergé dat plot uit **Mark Twains** *A Connecticut Yankee in King Arthur's Court* (1889) of **H. Rider Haggards** *King Soloman's Mines* (1886)? Bedacht hij het zelf, liet hij zich inspireren door een krantenbericht of herinnerde hij zich als overtuigd katholiek de eclipspassage uit het Oude Testament (Amos 8:9)?

Tintin chez Jules Verne

Tomasi & Deligne
Lefrancq 1998
ISBN 2-87153-579-5
Prijs f45 / Bfr.900
(176 pagina's, zwart/wit, s.k.)

"Fantasia"
Grote collectie strips
Ruim assortiment antiquariaat
Groot aanbod stripposters en zeefdrukken
Gelderlandplein 203
1082 LW Amsterdam
020-6443261

STRIP & TIJDSCHRIFTENHANDEL
NOORD

ROTTERDAM

Yendor
STRIPWINKEL
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Tel: 010 - 433 17 10
Fax: 010 - 411 38 54

DE REDACTIE VAN STRIPSCHRIFT ZOEKT ALTIJD GOEDE VERTALERS FRANS-NEDERLANDS!
BEL
010 - 220 10 63

MY DAD COULDN'T HANDLE IT, AND HE'S AN ADULT!
BUT PRIME'S A HERO... HE'S SEEN EVERYTHING...LIVED EVERYTHING! HE'S GOT TO BE ABLE TO HANDLE IT!
WELL?!
OKAY!
PRIME, I'M...
I'M...
I'M GAY!

Comics uit de kast

Strips met een overwegend homoseksueel of lesbisch lezerspubliek zijn veroordeeld tot een klein maar trouw lezerspubliek. Een uitzondering daarop is wellicht de Duitse tekenaar Ralf König**, die na de succesvolle verfilming van zijn strip** *Der Bewegte Mann* **ook door een breed (lees: heteroseksueel) publiek meer en meer werd gelezen. Van het album** *Het Killer-Condoom* **verscheen ook een Nederlandse vertaling, maar daar bleef het bij. In Amerika is weliswaar een bloeiende underground-cultuur van homostrips, maar deze zijn hoofdzakelijk pornografisch: veel hoogtepunten, behalve vanuit artistiek oogpunt.** Alison Bechdel **is met haar satirische, autobiografische verhalen één van de weinigen die het genre 'homostrip' een wat serieuzer aanzien geven: uniek in een door superhelden-comics gedomineerde stripmarkt. Is er dan niet één stripuitgever die gewoon eerlijk zegt dat al die gespierde kerels in strakke maillots en bonte capejes nou niet bepaald echte kerels zijn?**

***Links*, Coming out van een superheld in de comicreeks *Prime* uitgegeven door Malibu Comics. Opmerkelijk is dat de superhelden van deze reeks in werkelijkheid tieners zijn, wat de nodige verontwaardigde reacties uitlokt. De fans kan het weinig schelen: dat zijn homoseksuele tieners en jongeren die in *Prime*, net als voorheen in *Alpha Flight*, eindelijk bevestigd zien wat ze altijd hoopten: hun held denkt en voelt hetzelfde als zij.**

***Links*, Capejes in de kast, maillot in de droger– Northstar uit *Alpha Flight* krijgt na de herstart van Marvel in 1997 wederom een rol. In plaats van de wereld te redden, houdt hij politiek correcte praatjes over angst en haat in een intolerante wereld. Terwijl in de vele underground-strips homoseksuele thema's vaak satirisch en met de nodige humor behandeld worden, is het in comics blijkbaar noodzaak om dergelijke thema's met een belerend vingertje te introduceren bij de (conservatieve?) comic-lezer.**

door

PIETER VAN CLEEF

M.M.V. BO HUISSOON

Marvel Comics had de primeur door (pas) in 1992 voor het eerst in de Amerikaanse stripgeschiedenis een openlijk homoseksueel karakter in de comic *Alpha Flight* te introduceren. *'Northstar as you've never known him before!'* luidde de cover van dat nummer, dat op de verzamelaarsmarkt een 'hot collectors item' is geworden. Al sinds 1983, toen *Alpha Flight* het levenslicht zag, zinspeelde de maker **John Byrne** op 'een geheim' dat Northstar bij zich droeg. Trouwe fans van de comic en homoseksuele comiclezers keerden de strip binnenstebuiten om elke verwijzing naar de mogelijke homoseksualiteit van de hoofdpersoon te bewijzen. Dit resulteerde in een flinke hoeveelheid speculatieve websites op het internet.

Het woord *gay* werd pas genoemd in nummer 106 in 1992, maar daarna nooit meer: Marvel zette de serie stop in 1994. Misschien geen wonder, want de vele lezersreacties waren niet mals: bezorgde moeders en zelfs afgevaardigden van de Klu Klux Klan vulden de brievenkolommen met bezorgdheid. Tot ieders verbazing werd de serie in 1997 nieuw leven ingeblazen, om 20 nummers later om commerciële redenen weer te verdwijnen. Merkwaardig, omdat *Alpha Flight* onder homoseksuele jongeren een zeer trouwe aanhang had: het was tenslotte de enige comic met een homoseksueel personage. Van een bloeiende romance tussen Northstar en een nieuw *Alpha Flight*-lid komt het dus niet meer, en de nieuwe directie van Marvel wordt door een enthousiaste groep fans inmiddels beschuldigd van homofobisch management.

Terwijl in literatuur en zelfs grote Hollywoodfilms een homoseksueel personage nauwelijks opzien baart, blijkt het strippubliek nog tamelijk conservatief. En àls homoseksualiteit in een strip wordt aangekaart, wordt het vaak uitgelegd of 'met redenen omkleed'. Uitgevers branden hun vingers er liever niet aan, vandaar dat veel auteurs uitwijken naar het internet om hun strips te publiceren. Marvel-redacteur **Chris Cooper**, destijds ook betrokken bij *Alpha Flight*, publiceert *Queer Nation: The Online Gay Comic*, in samenwerking met tekenaar **John Dennis**. De comic is weinig subtiel: als een republikeinse afgevaardigde van een christelijke partij als president wordt gekozen, zorgt een voorbijrazende komeet ervoor dat alle homoseksuelen superkrachten ontwikkelen, waarmee ze weerstand bieden aan hun onderdrukking. De reacties zijn overweldigend: duizenden brieven en honderden mensen chatten over de verwikkelingen in de strip. Voor de lezers van *mainstream*-comics blijft de heren- en damesliefde echter goed verborgen tussen de kaders...

Meer info: *www.queernation.com.*
(Bron: XY Magazine)

***Boven*, De cover van nummer 106 van *Alpha Flight* (1992), de eerste Marvel-comic waarin een character zichzelf *out* als homoseksueel: 'Northstar as you've never known him before!'. Marvel zette de reeks kort daarna in de ijskast. Oude nummers van *Alpha Flight* doen het goed op de verzamelaarsmarkt, met name het beruchte deel 106: ze zijn moeilijk te vinden en gaan voor veel geld over de toonbank.**

"DYKES TO WATCH OUT FOR" VAN

Alison Bechdel is de bedenker van de strip *Dykes To Watch Out For*, **waarin lesbische vrouwen de hoofdrol spelen. De strip is in Amerika inmiddels zo succesvol, dat zestig Amerikaanse en Canadese kranten hem publiceren. De acht albums die zijn uitgegeven, staan allen op de bestsellerlijst en werden inmiddels vertaald in het Italiaans, Tsjechisch, Frans, Duits en Japans. Ter gelegenheid van het vijftienjarig jubileum van haar strip heeft Bechdel een boek over haar levenswerk uitgebracht:** *The Indelible Alison Bechdel: Confessions, Comics And Miscellaneous Dykes To Watch Out For.*

PAS OP VOOR POTTEN!

door
CINDY LIMBURG

In 1981 ontdekte de net afgestudeerde Bechdel bij toeval in een boekwinkel in New York het eerste nummer van *Gay Comics*. 'Hoewel ik er erg van hield om cartoons te tekenen en ik al een paar jaar openlijk uitkwam voor mijn homoseksualiteit, was het nooit in me opgekomen om homo's of lesbiennes te tekenen.' Bechdel ontdekte werk van **Lee Mars**, **Mary Wings** en **Roberta Gregory**. Ook kwam ze erachter dat verschillende homoseksuele tekenaars jaren succesvol 'ondergronds' bezig waren met homostrips. 'Ik wist niets van deze *underground* af. Pas veel later kwam ik erachter dat **Roberta Gregory** al in 1974 *Wimmen's Comix* had uitgegeven. Toen ik in 1981 in die boekwinkel terechtkwam, waren er dus al lesbische tekenaars. Ik heb het niet zelf uitgevonden, ik deed het gewoon.'

Vijftien jaar geleden begon *Dykes To Watch Out For* als een grapje. Bechdel tekende stripjes in de kantlijnen van brieven die ze naar vrienden stuurde. Eén van die vrienden raadde haar aan om ze ergens in te publiceren. Bechdel kreeg het vervolgens voor elkaar om in 1983 een one panel-strip in *Womanews* te plaatsen, een feministisch nieuwsblad uit New York. 'De lezers waren meteen enthousiast. Ik denk dat dit kwam doordat er zo weinig afbeeldin-

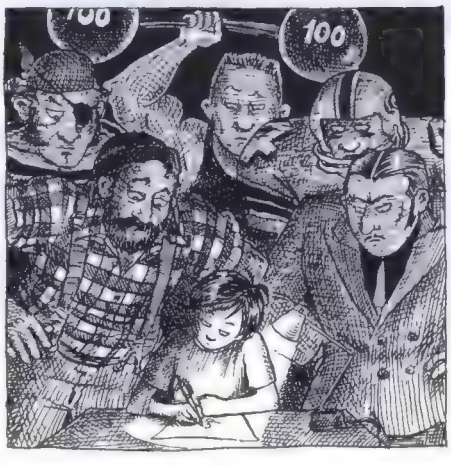

ALISON BECHDEL NADER BEKEKEN

I WAS A TEENAGE LESBIAN
I ONLY WISH I'D KNOWN IT AT THE TIME.
THAT'S, UH... COMING ALONG NICELY, ALISON.
HELP! MRS. DOTTERER! I DON'T HAVE ENOUGH LACE FOR MY PROM GOWN!
MY NINTH GRADE HOME EC PROJECT.
WELL, ACTUALLY, I GUESS I DID KNOW.
BUT MY FAVORITE SCENE WAS WHEN ROCKY WAS WEARING THAT SLEEVELESS UNDERSHIRT AND TALKING TO ADRIAN. WHAT A HUNK!
MY BEST FRIEND.
I JUST DIDN'T KNOW I KNEW.
HE'S NOT AS HOT AS SYLVESTER STALLONE BUT HE'S STILL SEXY.
YEAH. ELEGANT.
WISH I HAD A SUIT LIKE THAT.
WHAT A GLORIOUS FEELIN', I'M HAAPY AGAIN
I THINK OTHER PEOPLE KNEW TOO.
GEE, THANKS MOM! IT'S JUST WHAT I WANTED!
(OR DO MOST MOTHERS GIVE THEIR TEENAGE DAUGHTERS SUBSCRIPTIONS TO GENTLEMEN'S QUARTERLY?)
BUT THEY DIDN'T KNOW THEY KNEW.
YOU KNOW WHAT I LIKE ABOUT YOU? YOU'RE DIFFERENT.
BRUT FUMES
OBLIGATORY BOYFRIEND
OR DID THEY?
I JUST CAN'T IMAGINE YOU WITH A BOYFRIEND! DO YOU AND JEFF MAKE OUT AND STUFF? TEE HEE HEE!
POPULAR
MAYBE IT WAS BEST THAT I DIDN'T KNOW I KNEW. SAME-SEX DATING WAS NOT EXACTLY ENCOURAGED IN MY PEER GROUP.
YOU KNOW WHAT'S A REAL GROSS-OUT? THINK OF TWO GUYS OR TWO GIRLS KISSING! DOESN'T IT MAKE YOU WANNA BARF?
EW! I JUST ATE LUNCH, CINDI!
EW, YEAH. GROSS.
AND ANYHOW, THE GIRL I LOVED PREFERRED ROCKY.
LAUNDRY BAG FILLED WITH PENNIES AND MARBLES.
CRUNCH!
MY DAD'S GOOD SKI GLOVES BEFORE HE FOUND OUT WHAT I WAS DOING WITH THEM.

***Links*, Bechdels strips groeiden uit van deze 1-pagina-grappen tot langere soap-achtige verhalen. Ze laat zich inspireren door cartoons van *Nicole Hollander, Lynda Barry, Matt Groening, Tom Tomorrow* en *Robert Crumb*.**

***Linksonder*, Bechdel beschouwt zichzelf niet als het prototype 'mannenhater' waar veel lesbische vrouwen zo vaak voor versleten worden. Ze heeft echter wel 'vijanden': groepen mannen die vinden dat vrouwen vooral bevallige, aantrekkelijke 'dienaars' horen te zijn. En dus zijn rugbyspelers, conservatieve republikeinen, houthakkers, Italiaanse 'mama'-macho's' en piraten niet haar grootste fans. *Ernaast*, Bechdel deinst niet terug voor het tekenen van lesbische *pin-ups*, inclusief behaarde benen, besnorde boven-**

gen van lesbiennes in onze cultuur waren. Blijkbaar was het voor veel lesbiennes moeilijk om zich te kunnen identificeren. Soms denk ik wel eens dat ik de strip ook zou hebben doorgezet als er zelfs geen lezers zouden zijn. Ik heb het gewoon nodig om mijn leven op papier te reflecteren.'

De strip groeide en kreeg meerdere stroken. In het begin vond Bechdel het moeilijk om steeds dezelfde figuren te tekenen. Vaak hield ze de verhaaltjes kort en introduceerde ze steeds nieuwe karakters, maar sinds 1987 heeft ze in Mo een vaste hoofdpersoon gevonden. De personages in de strip bestaan sindsdien uit een groep vaste karakters. 'Mijn stripfiguren zijn allemaal gebaseerd op verschillende aspecten van mijn eigen karakter. Mo is mijn liberale superego. Lois representeert mijn geheime wens om een stoere meid te zijn. Claire is mijn gedreven, ambitieuze, werkverslaafde kant. Toni is mijn overdreven huisje-boompje-beestje-karakter en Ginger is de kant van mij die nog steeds in verwarring is: Ben ik een genie of een enorme nepper? Mo heeft alle normen en waarden die, toen ik net voor mijn lesbische geaardheid was uitgekomen, elke lesbienne zou hebben. Mo is een anti-racist, anti-'big business' en een anti-materialist. In *Dykes* komen deze elementen vaak ook zeer expliciet naar voren.'

'Vaak vragen fans of mijn strip autobiografisch is. De strip zou ontzettend saai worden als ik het op mijn eigen leven zou baseren. En als alles wat in de strip gebeurt, mij zou overkomen, zou ik niet eens de tijd hebben om strips te tekenen!' De verhalen worden meestal door Bechdel verzonnen, maar ze laat zich ook inspireren door de vele tips en suggesties die ze krijgt van haar lezers. De enige man in de strip, Carlos, is ontstaan doordat een fan die Bechdel van de fitnessclub kende, continu bleef smeken om een homo in de strip te verwerken.

Het jubileumboek bevat een overzicht van 15 jaar Bechdelstrips: schetsen uit haar vroege jeugd, de eerste strips en een selectie complete verhalen. Er is ook een hoofdstuk gewijd aan lezersreacties, waaruit blijkt dat Bechdel een trouw lezerspubliek heeft. Een lezer schrijft: 'Het is alsof al deze vrouwen vriendinnen van me zijn, ik voel me dichter bij hen staan dan bij mijn eigen vriendenkring.'

Boeken van Alison Bechdel verschijnen bij Firebrand Books en zijn verkrijgbaar in de betere boekhandel of stripspeciaalzaak.

- *Dykes To Watch Out For (1983)*
- *More Dykes To Watch Out For (1988)*
- *New, Improved! Dykes To Watch Out For (1990)*
- *Dykes To Watch Out For: The Sequel (1992)*
- *Spawn of Dykes To Watch Out For (1993)*
- *Unnatural Dykes To Watch Out For (1995)*
- *Hot, Throbbing Dykes To Watch Out For (1997)*
- *The Indelible Alison Bechdel: Confessions, Comics and Miscellaneous Dykes To Watch out for (1998)*
- *Split-level Dykes To Watch Out For (1998)*

BOEKEN

Azrayen' 1 en 2

Lax & Giroud
Dupuis 1998/1999
ISBN 90-314-2083-2 (deel 1)
ISBN 90-314-2136-7 (deel 2)
Prijs ƒ26,50 / Bfr.485
(64/80 pagina's, kleur, h.k.)

Kosovo leert ons dat oorlogen het besef van goed en kwaad doen vervagen, nu zelfs de NAVO zich heeft laten verleiden tot moorddadigheden. De Franse stripscenarist **Frank Giroud** nam dit besef als uitgangspunt voor het verhaal dat hij wilde vertellen over de oorlogsjaren van zijn vader in Algerije. Nu, na tien jaar van intensieve naspeuringen, is zijn magnum opus voltooid: *Azrayen'*, een tweeluik getekend door zijn vriend **Christian Lax**, met wie hij al eerder *Het ibismeisje* en *'Vergeten' in Annam* maakte. In 1957 wordt Algerije geteisterd door een burgeroorlog en is het Franse leger ter plaatse om de opstandelingen mores te leren. Giroud kiest geen partij en schildert zowel de Fransen als de Algerijnen weinig rooskleurig af. Zo toont hij eerst het nodeloos gewelddadige optreden van Franse militairen in een klein Algerijns dorp, om vervolgens stil te staan bij de moord van een Algerijn op zijn overspelige vrouw. Om inzicht te verschaffen in deze botsende culturen vertelt Giroud het verhaal van de zoektocht naar een verdwenen legereenheid, die onder commando stond van luitenant Francis Messonnier. Kapitein Valéra is met enkele manschappen op zoek naar de vermisten. Hij komt te weten dat Messonnier sympathiseerde met de Arabische wereld. Zo beminde hij de Algerijnse lerares Taklhit en droeg hij de inheemse bijnaam Azrayen' (engel des doods). De vermissing van zijn legereenheid riekt dan ook naar desertie. In het eerste deel van dit tweeluik wordt Taklhit gedwongen Valéra's legereenheid te assisteren bij de zoektocht naar Messonnier. Haar rol is cruciaal: als westers geschoolde Berber-vrouw is zij de sleutel tussen de twee culturen. Niet voor niets botst ze met de rechtlijnige militair Valéra. 'Als onze tradities je niet bevallen, stap dan op! En geef ons de tijd om volgens ons eigen ritme te evolueren', bijt Taklhit hem toe. Ze bekritiseert het legeroptreden en biedt de lezer via flash-backs inzicht in de beweegredenen van de vermiste Messonnier. Dit zijn extra lagen, die het verhaal meerwaarde geven. Helaas verlaat Taklhit aan het eind van het eerste deel de legereenheid en haalt zo de angel uit dit fascinerende verhaal. Deel twee beperkt zich dan ook voornamelijk tot de afronding van de zoektocht. Natuurlijk is er aandacht voor de gruwelen die beide partijen aanrichten, maar de reflectie uit het eerste deel ontbreekt. Ook wordt het karakter van Messonnier niet verder uitgewerkt. Ondanks deze schoonheidsfoutjes heeft Giroud een ijzersterk verhaal neergezet dat als geheel veel indruk maakt. Het uitstekend gedocumenteerde tweeluik (deel twee bevat een uitgebreid dossier) is in sfeervolle beelden verpakt door Lax, die speciaal voor de gelegenheid zijn tekenstijl heeft verfijnd. De harde gezichten en gedetailleerde decors doen denken aan *Amber* van **Didier Comès**, een striproman over een getraumatiseerde oorlogsfotografe. Dankzij alle historisch verantwoorde details doen de platen van Lax denken aan authentieke foto's, hetgeen nog wordt versterkt door het gebruik van okergeel als basiskleur. Dit alles maakt *Azrayen'* tot een zeer geloofwaardige historische strip.

JM

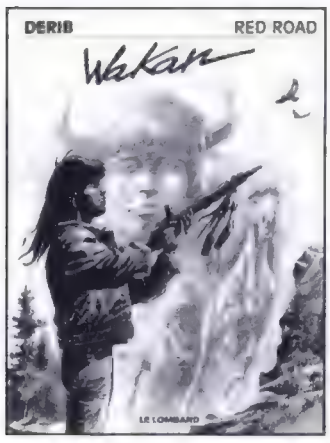

Red Road 4: Wakan

Derib
Lombard 1998
ISBN 90-5581-149-1
Prijs ƒ27,50 / Bfr.495
(64 pagina's, kleur, h.k.)

Wakan is het zevende en laatste deel van **Derib**s Grote Indiaanse Saga, zoals de uitgever deze albums noemt. De saga bestaat uit zeven delen, waarvan de eerste drie delen of *Hij die tweemaal geboren werd*, zich afspelen in de 19e eeuw. Het tweede verhaal beslaat vier albums met als gezamenlijke titel *Red Road* en speelt zich honderdvijftig jaar later af, in onze tijd.
In *Wakan*, dat ruim vijftien jaar na het eerste album van zijn indianenreeks verscheen, legt Derib de link tussen beide cycli. *Hij die tweemaal geboren werd* baseerde Derib op mythen van de noord-amerikaanse indianen. Het is het verhaal van Regenstorm, een jonge man die ziet hoe de eerste blanken bezit nemen van het grote midden van de Verenigde staten. Hij treedt in contact met de geestenwereld en wordt een soort geestelijk leider voor zijn volk.
Van de trots van de indianen en hun bijzondere geloof is weinig meer over in de Verenigde Staten van nu. Zij zijn een verstoten minderheidsgroep geworden die ten onder gaat aan drank en drugs. In de eerste drie albums van *Red Road* staat niet de mythe centraal, maar de harde alledaagse werkelijkheid. Hoofdpersoon Amos, een sioux van zestien jaar, leeft onder erbarmelijke omstandigheden in een indianenreservaat. Na de dood van zijn oma vlucht Amos. Het is het begin van een lange lijdensweg. In voorgaande delen werd verteld hoe Amos zijn geld verdient als rodeorijder, hoe hij zich aansluit bij een groep radicale, jonge indianen en hoe hij als gevolg van drankmisbruik en geweldpleging en een beschuldiging van diefstal steeds verder aftakelt en in de goot en de gevangenis belandt.
Wakan (wat in het Sioux Dakota 'heilig' betekent) beschrijft het keerpunt in Amos' leven. Hierin vind hij zijn indiaanse identiteit terug.
Amos komt vrij uit de gevangenis en keert terug naar zijn familie. Zijn opa leeft nog slechts in het verleden en zijn zus Alyssa spreekt geen woord meer. Amos heeft weinig bevredigend werk en begint weer te drinken. Onder invloed van de alcohol probeert hij zelfmoord te plegen. Dan duikt de oude indiaan Erik weer op. Erik neemt hem mee naar een hut in de bossen en laat Amos kennis maken met een andere werkelijkheid dan zijn ondraaglijke dagelijkse bestaan. In een sweat lodge heeft Amos zijn eerste visioenen en Erik gaat voort hem in te wijden

in oude indiaanse mystiek. Uiteindelijk heeft hij een mystieke ontmoeting met Hij die tweemaal geboren werd, die hem zal inspireren om zijn volk weer hoop te geven.
Niet iedereen zal even gecharmeerd zijn van Deribs nieuwste boek. Van een goede, maar tamelijk doorsnee striptekenaar ontwikkelde hij zich tot een stripmaker met een boodschap. *Wakan* is een new-agestrip. Derib zegt ons dat we allemaal op zoek zijn naar de waarheid en werkelijk mens willen zijn. De wereld om ons heen verandert, maar onze geestelijke ervaringen zijn dezelfde als van mensen die duizend of honderdvijftig jaar geleden leefden. Er is een geestelijke kracht die ons met elkaar verbind en die ons kan helpen om onze eigen identiteit te vinden en een zinvol leven te leiden. HP

Windkracht 10 1: De hemel in de hel

Windkracht 10 2: Gevaar onder water

Roelens & Snauwaert & Bergmans & Van de Velde
Stripuitgeverij 1998
ISBN 90-6334-499-6 (deel 1)
ISBN 90-6334-505-4 (deel 2).
Prijs *f* 8,95 / Bfr.179
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Vijf minuutjes zappen levert tegenwoordig talloze beelden op van racende dierenambulances, spuitende brandweerlieden, spectaculaire reddingsacties in instortende grotten en echte sheriffs die echte boeven arresteren. Toch denken TV1, MMG, TROS en Canal+ dat er

nog niet genoeg 0611 reallifecopsreddingsambulancebrigadeprogramma's zijn en daarom brengen ze *Windkracht 10*, een serie over stoere mannen die uitrukken met helikopters om wanhopige zeelieden van zinkende schepen te redden. En daar is gelijk een stripserie op gebaseerd, eentje die wordt bedacht door maar liefst drie schrijvers: **Hans Snauwaert**, **Jan Bergmans** en **Johan van de Velde**. Dit drietal laat schepen op zo'n spectaculair mogelijke manier zinken om vervolgens zo veel bij de reddingswerkzaamheden mis te laten gaan dat de opvarenden alleen op een hele ingewikkelde en moeizame manier door de stoere helden gered kunnen worden. Tekenaar **Patriek Roelens** mag deze voorspelbare scenario's op een macho-achtige manier in beeld brengen: Emotieloze koppen tijdens de gesprekken en grote platen wanneer er iets spectaculairs gebeurt. Om kwaliteit hoeft hij zich niet bekommeren, want liefhebbers van stoere actie gaan niet kijken naar een prachtig detail van een booreiland.
Ongetwijfeld is er een markt voor dit soort televisiereeksen en strips, maar persoonlijk kan ik inmiddels al geen EHBO-er meer zien, laat staan een reddingsbrigade. Tenzij ik heel erg in nood kom te zitten natuurlijk. HW

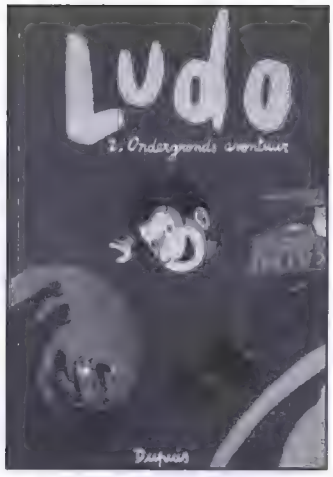

Ludo 2: Ondergronds avontuur

Lapière & Bailly & Mathy
Dupuis 1999
ISBN 90-314-2182-0
Prijs *f* 8,95 / Bfr.165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Ludo is één van de meest verrassende nieuwkomers in het fonds van Dupuis. Het is een strip - op scenario van **Denis Lapière** - die zich weliswaar richt op kinderen, maar ook voor volwassenen zeer aangenaam leesvoer is. Wat het eerste album (*Een stukje straat*) bijzonder maakte, was de realistische verhaallijn van het jongetje Ludo, die zijn alledaagse leefwereld van school, ouders en vriendjes parallel laat lopen met de avonturen van Castar. Inspecteur Castar is een inspecteur in een mechanisch tuigje die met zijn superkrachten elke boef in de boeien slaat. Deze afleveringen van Castar vormen een strip in een strip, getekend door **Vincent Mathy** en **Pierre Bailly** in een stijl die doet denken aan **Ever Meulen**. In dat eerste album waren de Castar-avonturen zo'n beetje de rode draad, waarbij Ludo voornamelijk toeschouwer was van de verwarrende wereld van volwassenen. In het tweede album is er echt sprake van een avontuur, waarbij zowel Ludo als de fictieve inspecteur Castar een rol spelen. De realistische weergave van een gezin in de moderne stad maakt plaats voor een fantasieverhaal over twee wezentjes, Barbaza's, die Ludo's hulp nodig hebben om een soortgenootje te redden uit de handen van een inbreker. Omdat Ludo's vader politieagent is, weet het kleine kereltje - met hulp van zijn stripheld Castar - zijn vader ook nog te helpen bij het oppakken van de schurk. In die zin is dit tweede album beduidend anders van toon (meer verhalend) dan het eerste en ook het tekenwerk komt met veel zwarte pagina's wat gehaast over. Hierdoor heeft inkleurster **Francesca** ook minder de gelegenheid gehad om sfeer en warmte in het album te brengen - iets wat in het eerste album zo mooi uit de verf kwam. Terwijl in de meeste jeugdstrips oppervlakkige, 'kinderachtige' avonturen domineren, is Ludo desalniettemin een reeks die binnen het genre met kop en schouders boven de rest uitsteekt. PvC

De Technovaders 1: De lagere Pan-technoschool

Jodorowsky & Janjetov & Beltran
Arboris 1998
ISBN 90-343-2819-8
Prijs *f* 12,95 / Bfr.260
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De Metabaronnen 4: Oda, de overgrootmoeder

Jodorowsky & Giménez
Arboris 1998
ISBN 90-343-2818-X
Prijs *f* 13,95 / Bfr.280
(64 pagina's, kleur, s.k.)

Wanneer de Chileense schrijver **Alexandro Jodorowsky** een jointje opsteekt, betreedt hij een spiritueel universum dat hem de inspiratie biedt voor sf-avonturen. In Frankrijk verwierf hij een godstatus met zijn zweverige scenario's voor de reeks *John Difool* van **Moebius**. Kenmerkend voor Jodorowsky's

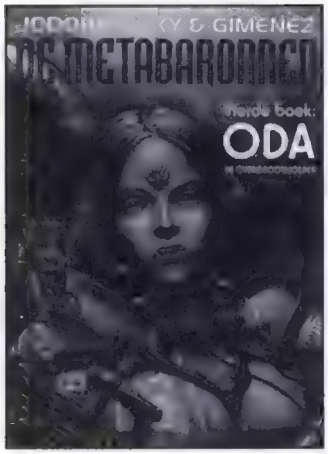

verhalen is de invloed van New Age, geestverruimende middelen en het hippiedom. Bovendien heeft zijn werk altijd een mythologische basis, met tal van queestes en familiegeschiedenissen. Behalve bij *John Difool* herkennen we deze eigenschappen ook goed bij *De Metabaronnen*, een reeks die Jodorowsky maakt met de Spaanse tekenaar **Juan Giménez**. Met zijn overdadige schilderstijl weet Giménez de chaotische scenario's toepasselijk te illustreren: volgestopte plaatjes vol oogverblindend licht en spetterende actie. Heel mooi, maar zonder veel betekenis. Zo ook het scenario. Dit vierde deel vertelt over de oorsprong van de metabaronnen. De charmante krachtpatser Aghnar verliest zijn vriendin Oda en bezwangert zijn eigen moeder, de heks Honorata, die zich uitgeeft voor een reïncarnatie van Oda. Uit wroeging wordt Aghnar een gewetensloze huurling, die uiteindelijk de confrontatie aan moet gaan met zijn eigen zoon. Dit alles is verpakt in een raamvertelling, waarbij twee domme robots op pseudo-leuke wijze met elkaar converseren.

Ook *De Technovaders* is gegoten in een raamvertelling. Deze nieuwe reeks van Jodorowsky lijkt verwant aan het universum uit *De Metabaronnen*. Ook hier een mythisch verhaal: het maagdelijke orakel Panepha wordt verkracht door de ruimtepiraat Oulrij de Rode en baart een drieling, waaronder twee mutanten. Ze zweert wraak en werkt de rest van haar leven om een leger huurlingen op de been te kunnen brengen. Zoon Albino ontrukt zich aan het autoritaire gezag van zijn moeder en gaat naar een speciale school waar hij zich bekwaamt in de pan-technologie. Het resultaat is dat Albino een technovader wordt. Dat is eigenlijk een soort metabaron, maar dan met spirituele macht in plaats van vernielingsdrang. Hoewel deze samenvatting wellicht anders doet vermoeden, is *De Technovaders* geen obligate kloon geworden van *De Metabaronnen*. Mede dankzij het gelikte tekenwerk van **Zoran Janjetov** en **Fred Beltran** (die de airbrush-inkleuring verzorgde) is dit eerste deel verfrissend en spannend. Het vierde *Metabaronnen*-album daarentegen verzandt in rommelige actiescènes en eindeloze dialogen tussen de twee robots. Laten we hopen dat *De Technovaders* in de komende albums geen last krijgen van dezelfde metaalmoeheid die *De Metabaronnen* parten speelt.

(Technovaders) JM

(Metabaronnen) JM

Lance Crow Dog 1: Mesties

Sejourne & Perrotin & Verney
Vinci 1998
ISBN geen
Prijs ƒ16,50 / Bfr.330
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Lance Crow Dog speelt zich af in een Navajo-reservaat in Nieuw Mexico. Hoofdpersoon is FBI-inspecteur Lance Crow Dog die door zijn baas naar het reservaat is gestuurd om een aantal bizarre moorden op te lossen. Hij is een mesties, dat wil zeggen een kind van een indiaan en een niet-indiaan. Zijn baas denkt dat Crow Dog het vanwege die afkomst gemakkelijker zal hebben bij zijn onderzoek in het reservaat, maar dat blijkt onjuist want ook hij wordt gezien als een buitenstaander.

Crow Dog is door zijn baas gekoppeld aan de blanke Helen Catwright die net haar opleiing aan de FBI Academie heeft voltooid. Catwright is een expert op het gebied van de indiaanse cultuur en is voorvechster voor de indianenrechten. Haar idealisme contrasteert sterk met het cynisme van Crow Dog die

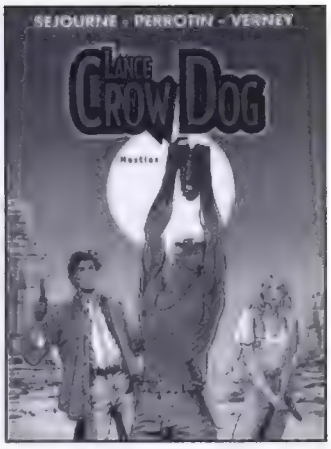

eigenlijk helemaal niet met een ander wil samenwerken en zeker niet met een groentje dat nog maar net haar opleiding heeft voltooid.

Aangezien het verhaal van **Serge Perrotin** zich afspeelt tegen een indiaanse achtergrond wordt er ook enige aandacht besteed aan de problematiek van de indianen en het le- ven in een reservaat. De hoofdmoot van het verhaal wordt echter gevormd door de speurtocht van Catwright en Crow Dog want het betreft hier vooral een goed door **Gael Sejourne** getekende, vlot vertelde detective. Bij het lezen ervan waant men zich dan ook in een Amerikaanse politiefilm.

Het is alleen jammer dat de makers werkelijk alle denkbare clichés uit dergelijke films in dit ene album hebben verwerkt. Een stuurse sterke held die tegen zijn zin wordt gekoppeld aan een vrouwelijke zeer intelligente partner, bizarre rituele moorden, een link met één van de door Amerika gevoerde oorlogen, een domme chef. Ja zelfs de ontknoping lijkt zo afkomstig uit de één of andere film. Mensen die bekend zijn met in het recente verleden uitgebrachte Amerikaanse films zullen bij het lezen van dit album dan ook denken. 'Waar heb ik dat meer gezien?'

Het is ook jammer dat op de achterkant van het album staat dat de speurtocht leidt naar veteranen uit de Vietnamoorlog terwijl het na het lezen van *Lance Crow Dog* duidelijk moet zijn dat het om veteranen uit de Koreaoorlog gaat. Een pijnlijke fout. Men kan toch wel verwachten dat schrijvers van flapteksten op de hoogte zijn van de inhoud van het album.

Maar misschien hoort dat wel een beetje bij de stijl waarin *Lance Crow Dog* is gemaakt. Een in zijn soort redelijk fastfood-product bestemd voor mensen die maar niet genoeg kunnen krijgen van al die films. Misschien een alternatief voor als de tv kapot is?

WH

Thérèse

Stassen
Dupuis 1999
ISBN 90-314-2202-9
Prijs ƒ26,50 / Bfr.485
(56 pagina's, kleur, h.k.)

Het noodlot is ondoorgrondelijk. Telkens wanneer striptekenaar **Jean-Philippe Stassen** een album afrondt, vinden gebeurtenissen uit zijn verhalen ook plaats in zijn eigen leven. In het voorwoord van zijn nieuwe boek *Thérèse* verwijst hij in dit opzicht naar het auto-ongeluk uit *Luis, de Portugees* (1996), dat ook hemzelf trof. Zulke spelingen van het lot deden Stassen besluiten om *Thérèse* een happy end te geven, dat ook hemzelf wellicht geluk zal brengen. Het resultaat is een vertederend sprookje over Thérèse, een moddervette muurbloem die zich met magische krachten beschermt tegen de haar slechtgezinde wereld. Met haar gedachten kan Thérèse gebeurtenissen naar haar hand zetten. Ze is verliefd op haar nukkige buurman Momo, wiens vrouw zelfmoord pleegt op het moment dat de deurwaarder alle spullen van het echtpaar komt confisqueren. Thérèse ontfermt zich over de onwillige Momo. Als de roddelzieke buurvrouw hen betrapt tijdens het vrijen, wenst Thérèse haar een ongeluk toe

dat het oude mens niet overleeft. Thérèse en Momo vluchten met het opgepotte spaargeld van de vrouw naar Afrika. Daar proeven ze de sfeer die de lezer maar al te goed kent uit Stassens meesterwerk *Brieven uit de bar* (op scenario van **Denis Lapière**). In Afrika verandert het leven van Thérèse volledig.

Stassen heeft de invloed van magie een centrale plaats gegeven in deze one-shot uit de Vrije Vlucht-reeks. Niet alleen zijn er de krachten van Thérèse, maar ook het verhaal zelf heeft magische invloed op de personages. Zo verliest de onaantrekkelijke Thérèse zienderogen haar kilotjes en groeit de bierbuik van de onsympathieke Momo in evenredige mate. Zoiets kan natuurlijk alleen in een sprookje. Op deze symbolische wijze wil Stassen kritiek leveren op de harde wetten van de schoonheidscultus, maar hij slaat de plank volledig mis. Thérèse blijkt immers pas gelukkig als ze mooi en slank is. Klaarblijkelijk is het Stassen erom te doen geweest het veranderende innerlijk van de hoofdpersonen in hun uiterlijk tot uiting te brengen. Dat roept misverstanden op, waardoor de boodschap niet goed uit de verf komt. Jammer, want zijn Afrikaans aandoende tekenstijl is andermaal een lust voor het oog. De uitmuntende tekenaar Stassen is helaas geen uitmuntend scenarist. JM

Het boek was beter

Verwey
Harmonie/Icarus 1999
ISBN 90-80348-14-7
Prijs ƒ27,50 / Bfr.550
(112 pagina's, zwart/wit, h.k.)

Een klinische lijnvoering, lineaalrechte arceringen en de onvermijdelijke blokvormige tekstballon bovenin. Zo ogen de cartoons van **Stefan Verwey** (1946), die dankzij hun sjablonische stijl ware ankerpunten zijn in met name *de Volkskrant* en *De Standaard*. Van grote afstand ziet de lezer dat hij te maken heeft met een 'echte' Verwey. Het is een keurmerk voor milde, intelligente humor. Kenmerkend voor Verwey zijn de

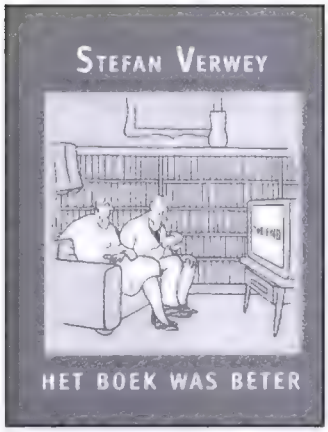

zogenaamde boekencartoons, die een vaste plek hebben in de vrijdagse *Cicero*-bijlage van *de Volkskrant*. Alle typerende kenmerken van schrijvers, lezers, uitgevers, boekwinkeliers en bibliothecarissen worden door een gevatte overdrijving op de hak genomen. Genuanceerd, maar toch scherp. In *Het boek was beter* zijn Verweys boekencartoons thematisch gesorteerd: voorlezen aan kinderen, signeersessies, discussies tussen uitgever en auteur, de rol van de boekenkast, leesvoer voor op vakantie, de Titanic... het staat allemaal slim bij elkaar. Gelet op het handzame formaat en de stijlvolle lichtblauwe kaft hebben we hier te maken met een geslaagde bundel, die méér is dan een cadeauboekje.

JM

De verzamelde collectioneur

Van Broekhoven & Damen
De Leidse Stripshop 1999
ISBN 90-75737-06-8
Prijs ƒ9,95 / Bfr.199
(32 pagina's, zwart/wit, s.k.)

De collectioneur is het kritische en satirische redactiestripje uit *Zozolala* en heeft een vaste plek in dit gratis stripinfoblad. Maar heeft het zin om grappen die inhaken op de actualiteit te bundelen in een album? Nee. En heeft het zin om het knullige tekenwerk van **Marq van**

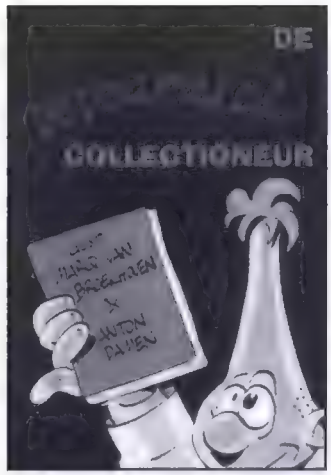

Broekhoven te eren in een heus album? Ook niet. Is dit album dan leuk voor een breed publiek? Zeker niet. Maar voor iedereen die geïnteresseerd is in de Nederlandse stripwereld is deze verzameling een waar genoegen. Van Broekhoven en co-scenarist **Anton Damen** vegen weinig subtiel de vloer aan met stripuitgevers, recensenten en collega-striptekenaars. Zo leren we dat **Bert van der Meijs** 'specifieke gevoel voor humor en fascinerende tekenstijl' te danken zijn aan een afgestorven linkerhersenhelft en dat *Sjors & Sjimmie*-tekenaars in werkelijkheid blinde Parkinson-patienten zijn met reuma. En wie wist dat de vrouw van **Henk Kuijpers** in een gekkenhuis zit omdat ze altijd de tegeltjes moet tellen in de Amsterdamse stationshal? Je kunt veel aanmerken op de nogal amateuristische schoolkrantjesstijl van Van Broekhoven en Damen, maar met dergelijke puberhumor is deze precies op zijn plek. *De verzamelde collectioneur* is een bundeling meligheid die als kleine uitgave van de Leidse Stripshop een breed strippubliek verdient.

PvC

VIDEO

Het geheim van NIMH 2: Timmy brengt redding

MGM Home Entertainment 1998
Bestelnummer SCV 36652
Prijs ƒ39,95 / Bfr.799
(±73 minuten, Alle leeftijden)

In 1982 verraste **Don Bluth** (*An American Tail*, *Anastasia*) de ingedutte tekenfilmbranche met een onconventionele animatiefilm. *The Secret of NIMH* was Bluth's baanbrekende tekenfilmproject waarmee hij Disney (die rond die tijd artistiek gezien in het slop zat) wilde laten zien hoe animatiefilms wel degelijk toekomst hadden. Het verhaal was allesbehalve een sprookje en al helemaal geen naïef kinderverhaal: een muizenweduwe roept de hulp in van een rattenkolonie, die ondergronds een imperium heeft gebouwd door elektriciteit van de mensen af te tappen. Omdat haar huis midden in een weiland staat dat elk moment 'bewerkt' kan worden door de boer, moet ze zo snel mogelijk verhuizen. De weduwe komt erachter dat haar man een sleutelrol vervulde bij de totstandkoming van dit imperium en daarom zijn de ratten bereid

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

stripboekverkopers aan de Hamburgerbrug
stripwinkel
BLUNDER
Oudegracht 203 • 3511 NH Utrecht
Tel. & Fax: 030 / 2 311 461

haar te helpen bij de verhuizing. Don Bluths grimmige, spannende en mysterieuze film is één die in de collectie van menig tekenfilmliefhebber niet ontbreekt. MGM achtte het nodig om ruim 15 jaar na dato ineens met een vervolg op de proppen te komen: *Timmy To The Rescue*. Het maken van een vervolg lijkt volstrekt overbodig en wie het eindresultaat bekijkt is het dat ook. *The Secret of NIMH 2* bevat geen enkel element dat het origineel zo uniek maakte. Vlakke animatie van 'televisiekwaliteit', beroerde liedjes, een oninteressant en 'plat' verhaal... Dit is een vervolg dat het resultaat is van gemakzuchtige management-beslissingen om oude successen uit te melken. De makers hebben zonder eerbied voor het origineel animatiepulp op de markt gebracht die maar beter gauw vergeten kan worden.

PvC

Danny, de dansende kat

Columbia Tristar 1999
Bestelnummer CVS 26241
Prijs ƒ39,95 / Bfr.799
(±73 minuten, Alle leeftijden)

'Hollywood is een oppervlakkige, conservatieve stad en behandelt je bij de beesten af als je iets anders wilt doen.' Woorden van dergelijke strekking krijgt de kat Danny als waarschuwing van de olifant L.B. Mammoth als hij zijn plannen kenbaar maakt om het te gaan maken als zanger en acteur in het Hollywood van 1939. Die waarschuwing werd voor Turner Feature Animation waarheid, want deze film is zó anders dat de Nederlandse filmmaatschappij de film al twee jaar op de planken heeft laten liggen en 'm nu eindelijk rechtstreeks op video heeft uitgebracht. *Cat's Don't Dance* kwam in 1997 uit en kostte zo'n 35 miljoen dollar maar verdiende slechts een tiende van het budget terug na de bioscooprelease in Amerika. Naar een zingende kat kwam blijkbaar geen hond kijken en ook de filmmaatschappij schijnt geen enkele moeite gedaan te hebben om de film te verkopen (wat vandaag de dag belangrijker is dan de film máken). De marketingafdeling zal moeite hebben gehad met deze onconventionele musical: een kat uit Kokomo (zeg maar de Achterhoek of Delfzijl) komt naar Hollywood om zijn droom in vervulling te laten gaan: zingen en dansen in de film. Hij doet auditie bij een agent, die hem cast voor een rolletje in de nieuwe Darla Dimple-film: Lil Ark Angel. Darla Dimple is de **Shirley Temple** van de studiobaas, die het succes van zijn empirium dan ook kort maar krachtig samenvat: 'Simple, it's Dimple!' Darla, bekend van filmsuccessen als 'Darladdin and the Magic Lamp' en 'Darla Get Yer Gun' is echter geen engeltje. Haar nieuwe film, waarin ze schattige beestjes redt van een overstroming, vindt ze een ramp: zij háát dieren. Wanneer Danny voor zijn hele dierenclub wat meer inhoudelijke rollen eist (méér dan alleen miauwen, loeien en kakelen), ziet Darla haar alleenheerschappij omvervallen en zint ze op wraak en sabotage. Haar gorilla-butler Max is haar daar aardig bij behulpzaam. *Cat's Don't Dance* is in de eerste plaats een animatiefilm waarin humor voorop staat: de liedjes en muziek (van **Randy Newman**) overheersen niet, maar zijn vrolijk, jazzy en doorspekt met typische slapstickelemen-

EN VERDER ...

✷ ***Aria 21: De klauw van de engel*** *(Weyland, Dupuis). Stoeipoes Aria maakt rare sprongen. In het vorige deel bleek ze ineens in blijde verwachting en nu bevalt ze van Sacham, een zoon die eruit ziet als een duiveltje. Een bezoek aan de Grote Froon doet gelukkig wonderen: Aria's zoontje raakt zijn horentjes kwijt en groeit bovendien in enkele dagen tijd op tot een puber. Handig voor onze amazone, want die blijft zodoende verschoond van vieze babyluiers en kan weer de wijde wereld in trekken. De lezer krijgt bij dit album gratis een heruitgave van deel twee. Een tweeling dus.*

(JM)

✷ ***Arq 2: Herinneringen 1*** *(Andreas, Sherpa). Vijf aardbewoners zijn terechtgekomen in de wereld van Arq. Andreas gebruikt dit tweede deel om twee van hen te introduceren: de computer-nerd Julian Joyce en de crimineel Pascoe Montana. De eerste neemt via virtual reality wraak op de studentenvereniging die bij een ontgroening zijn beste vriend liet omkomen, de tweede wil dankzij plastische chirurgie ontkomen aan de politie. Andreas vertelt deze flash-backs in fabelachtig geconstrueerde pagina's, maar verliest wel de oorspronkelijke plot geheel uit het oog. 'Herinneringen 2' zal vermoedelijk de andere drie personages introduceren. Wanneer begint het èchte verhaal?*

(JM)

✷ ***Billy the Cat 6: Billy's keuze*** *(Colman/Desberg, Dupuis). Kinderstrip waarin de makers het aandurven om enkele Grote Thema's aan te roeren: liefde en haat, vriendschap en vijandschap, samengevat als 'het mysterie van het leven'. Billy, het jongetje in de huid van een kat, gaat op onderzoek uit als er een reeks aanslagen op katten wordt gepleegd. Dader is de gemene Ikarus, een vogel in het lichaam van een mens. Tegelijk wordt er meer duidelijk over Billy's metamorfose. Dit spannende verhaal is een uitdaging voor striplezende kinderen.*

(JM)

✷ ***Capricornus 4: De numerieke kubus*** *(Andreas, Sherpa). Grafisch blijft Andreas vriend en vijand verbazen, maar qua verhaal vuurt hij een losse flodder af. Men neme wat sciencefiction, men vermenge dat met een snuifje mystiek en men jatte het gegeven over een vijandig ruimteschip in de diepzee uit de speelfilm 'The Abyss'. Het resultaat: een tegenvallend album.*

(JM)

✷ ***Cinjis Qan 2: De schaduw van de veroveraars*** *(Griffo/Cothias, Glénat). Patrick Cothias mag dan bekend staan als een vooraanstaand scenarist, maar het door hem bewerkte levensverhaal van Denzjis Khan heeft kraak noch smaak. Op jeugdige leeftijd slaagt de veroveraar erin een groot leger te formeren, waarmee hij de strijd aanbindt met de mongolen. Obligaat kabbelt de vertelling voort: veel trektochten per paard en soms een gevechtje. Khans halfnaakte vrouw op de kaft wekt verwachtingen die dit album niet kan waarmaken. Griffo heeft zich voor de gelegenheid een stijl aangemeten die het midden houdt tussen het werk van Giraud en Juillard.*

(JM)

✷ ***Dead hunter 1: Een dooie boel*** *(Tacito, Dargaud). Na enige vingeroefeningen met de serie '666' samen met Froideval probeert Tacito het met deze serie in z'n eentje. Veel nieuws onder de zon is het niet want de ingrediënten zijn exact hetzelfde. Een beetje satanisme, een beetje horror, een beetje bloot en vooral veel geweld, héél veel geweld. Behalve wat obligate, genrevaste elementen heeft het scenario werkelijk niets anders te bieden dan wat flauwekul. Bovendien is het allemaal zo vreselijk slecht getekend dat zelfs de frequent rondvliegende darmen en hersendelen de lezer eerder vervelen dan hem doen schrikken.*

(TB)

✷ ***Dixie Road 3*** *(Labiano/Dufaux, Dargaud). Ten tijde van de Amerikaanse recessie is de berooide bankrover Jones op zoek naar zijn vrouw Nadine en dochter Dixie. Die hebben zich gevoegd in het kamp Silver Creek, waar Nadine werk verricht voor de vakbond die oproept tot staking. Terwijl Jones een huurmoordenaar achter zich aan heeft, wordt Silver Creek bedreigd door een leger stakingbrekers. Het scenario van Dufaux (geïnspireerd door 'The Grapes of Wrath' van John Steinbeck) lijdt onder een teveel aan informatie, maar is zeker de moeite waard. President Roosevelt speelt een aardige bijrol.*

(JM)

ten die herinneringen oproepen aan de oude Hollywoodcartoons uit de jaren dertig en veertig. De dialogen zijn grappig en snel en de hele film ademt met prachtig kleurgebruik en fraai getekende characters een aangename sfeer uit. *Cat's Don't Dance* is zowel leuk voor kinderen als volwassenen, die zullen smullen bij de referenties naar oude (teken)films. En het is een verademing om een animatiefilm te zien die nu eens niet het zoveelste sprookje vertelt, of een pretentieuze hervertelling is van oude mythen of legenden. Dit is ultiem zondagmiddagamusement zonder sentimentele traan maar met een snelle lach. Let vooral op de eindtitels, waarin olifanten en pinguïns de hoofdrollen krijgen in 'Batman & Robin', nijlpaarden gered worden in 'Free Tilly' en geiten en vissen de hoofdpersonages worden in 'Twister'. Deze commerciële flop is één van de leukste en meest bijzondere animatiefilms van de laatste tien jaar, en de Nederlandse afdeling van Columbia Tristar verdient een pak voor z'n broek om deze film in zo'n foeilelijke doos onopgemerkt op de hoogste planken van de Blokker te laten verstoffen...

PvC

De uitroeptekens staan voor de volgende waarde-oordelen:

!!!!!	grote klasse!
!!!!	goed
!!!	redelijk
!!	matig
!	slecht
...	abominabel

✷ ***De dwaze monnik 9: Goudstof*** *(Vink, Dargaud). Oosterse vechtkunsten, intriges van kooplui en gemene streken van piraten bepalen de sfeer van dit Chinese avontuur dat er dankzij het directe kleurgebruik van Vink beeldschoon uitziet.*

(HW)

✷ ***De Franken 1: De bloeddorstige*** *(Dufosse/Cothias, Arboris). Strip combineert de pretentie van historische nauwkeurigheid met geweld, seks en flauwekul. Ga met tien man op vakantie, neem dit album mee en je hebt geheid een discussie over hoe waarheidsgetrouw een historische strip moet zijn. In het geval van De Franken blijven clichés en banaliteiten helaas de boventoon voeren.*

(RS)

✷ ***Hard tegen hard 2: Martha's benen*** *(Tome/Meyer, Dargaud). Philippe Tome heeft vooral naam gemaakt met humoristische strips. In 'Hard tegen hard' valt niets te lachen. Het is een ijzingwekkend relaas van twee echtelieden die elkaar het licht in de ogen niet gunnen. Een bloedstollend scenario, koel en efficiënt in beeld gebracht door jeugdig talent Ralph Meyer.*

(TB)

✷ ***De Huurling 10: De reuzen*** *(Segrelles, Arboris). Een bundeling met korte verhalen die nogmaals aantonen dat Spanjaard Segrelles een onderhoudend verteller is. Zelfs voor mensen die niet van sciencefiction houden. Het fraai ogende tekenwerk is hier en daar wel wat houterig.*

(RS)

✷ ***Jessica Blandy 16: Buzzard Blues*** *(Renaud/Dufaux, Dupuis). Een beetje bloot, een beetje mysterie, een beetje X-files, een beetje filosofisch gebrabbel over het leven... Alhoewel Jessica Blandy een vast lezerspubliek heeft en een goedlopende serie uit het Spotlight-fonds is, lijkt het op heel veel en tegelijkertijd ook op niets. Een wervelwind blaast dit verhaal letterlijk en figuurlijk uit.*

(PvC)

✷ ***Jo*** *(Derib, Lombard). In 1991 maakte Derib deze lange strip voor de Stichting voor het Leven, die het op scholen distribueerde om meer dan een miljoen tieners te wijzen op de risico's van AIDS. Jo is een ambitieuze scholiere die via de weerbarstige maar lieve muzikant Laurent het HIV-gevaar onder ogen ziet. Uiteindelijk blijkt ze zelf besmet te zijn met het virus. Deze moralistische 'tearjerker' blijft overeind dankzij het grafische vakmanschap van Derib. Door een heruitgave in de Getekend-reeks kan deze one-shot nu ook de stripliefhebber bereiken.*

(JM)

✷ ***Leonardo 29: In nood leert men z'n genieën kennen*** *(Turk/De Groot, Lombard). Het wordt tijd dat Leonardo eens iets uitvindt waarmee duidelijkheid wordt verschaft over de vele 'transfers' van deze strip. Dit album, nu ondergebracht bij Lombard, begint bij deel 29 en vermeldt onder de noemer 'reeds verschenen' dat dit ook het enige album tot nu toe is. In plaats van losse gags is dit weer een lang verhaal. Helaas lijkt het scenario op een zondagmiddag in elkaar te zijn gezet. Weinig lol, zelfs voor op de camping of op het balkon.*

(PvC)

✷ ***Mick Mac Adam 2: Diableros*** *(Benn/Desberg, Arcadia). Dit tweede album van Mick Mac Adam, uitgegeven door VZW Arcadia, bevat wederom enkele verhalen die eerder gepubliceerd werden in weekblad Robbedoes: 'Diableros' en 'De macabere werf'. Een must voor de Mac Adam-fans en degenen die houden van de nieuwe lichting auteurs die rond 1980 het Belgische weekblad een nieuw gezicht gaven. De albums van Arcadia zijn in Nederland zelfs in de gespecialiseerde stripwinkels tamelijk lastig verkrijgbaar (via Het Raadsel). Er verschijnt een genummerde/gesigneerde editie en een luxe editie met linnen kaft en drukplaat in passe-partout.*

(PvC)

✷ ***Nero 146: De blauwe broertjes*** *(Sleen/Standaard). Album 146 zit in een luxe jasje omdat het hier het 200e Nero-verhaal betreft. Maar erg bijzonder is dit verhaal nu ook weer niet: enkele slapstickverwikkelingen rond een mafia-bende (met karikatuur van de film 'Blues Brothers 2000') en een snelgroeiende octopus die gewoon blijft leven na een kogelregen. Misschien is deze strip leuker als je elke dag een strookje in de krant leest en de Belgisch nationaliteit bezit...*

(PvC)

✷ ***Het pension van dokter Eon 2*** *(Griffo/Cothias, Lombard). Pedant verhaal dat zich afspeelt in een gesticht, waarbij de gekte van de patiënten er wel heel dik bovenop ligt. Dokter Eon (in deel 1 'de dokter Eon') leidt zijn gekkenhuis door een moderne zondvloed. Griffo kleurt zijn stijve figuren in fletse tinten, terwijl Cothias verzandt in seksisme en pseudo-literair gebrabbel: 'Het geslacht zwelt, explodeert en Gabriëlle wankelt onder de geweldige dreun van het magische zaad tegen haar warme verhemelte.' Nare bladvulling.*

(JM)

✷ ***Pin-Up 5*** *(Berthet/Yann, Dargaud). De covers worden steeds erotischer, maar de gulzige koper die hoopt op een portie jarretels en doorschijnende nachtjaponnen komt bedrogen uit. Berthet en Yann blijven stug doorwerken aan deze reeks, die qua stijl en sfeer veel wegheeft van de 'film noir' uit de jaren vijftig. Berthets sfeervolle tekenstijl past uitstekend binnen dit genre.*

(PvC)

✷ ***Sarah en Robin 4: Het dagboek*** *(Dupré, Standaard). De korte verhalen uit dit album zijn achter elkaar geplakt alsof ze afkomstig zijn uit Sarahs dagboek, dat ook zelf een rol gaat spelen als vervelende leeftijdgenootjes het proberen te stelen. Het onzichtbare jongetje Robin probeert telkens de redder-in-nood te zijn, maar faalt meestal door zijn klunzigheid. Helaas zijn de verhaaltjes vaak nogal flauw. Hetzelfde geldt voor de inkleuring, die het vlotte tekenwerk van Steven Dupré onvoldoende ondersteunt.*

(JM)

✷ ***Steven Sterk 11: Het geheim van Egelantine*** *(Garray/Culliford, Lombard). Lombards voortzetting van de populaire jeugdreeks van weleer is nogal slapjes, met name door het vlakke tekenwerk. Ongetwijfeld aardig voor jonge lezertjes, maar niet meer dan dat. Jammer...*

(PvC)

✷ ***Victor Sackville 14: Bettina's concerto*** *(Carin/Borile/Rivière, Lombard). Door sommigen als stijf en saai ervaren. Toch is het een ondergewaardeerde, subtiele, intelligent gemaakte spionagestrip over de Eerste Wereldoorlog.*

(RS)

Comic House succesvol met reclame-dino

Het internationale zuivelmerk Yazoo plukt momenteel de vruchten van het gelijknamige animatiefiguurtje, dat door de Amsterdamse studio Comic House is ontwikkeld. Na een ingrijpende imago-vernieuwing van deze sympathieke dinosaurus is Yazoo in Groot-Brittannië uitgegroeid tot marktleider en beleeft het product in Nederland, België, Duitsland en Frankrijk een snelle opmars. Op de Belgische televisie maakt de Yazoo-dino inmiddels furore in een reeks commercials.

In 1988 werd Yazoo door Campina/Melkunie voor het eerst op de markt gebracht als zuiveldrank voor kinderen tot tien jaar. Comic House was verantwoordelijk voor het oorspronkelijke *character* en verzorgde vorig jaar een grootse herlancering. Er zijn nu zestien verschillende flesjes in de handel met telkens een andere Yazoo op de wikkel. De tv-campagne is het nieuwste reclamemiddel om Yazoo onder de aandacht te brengen. Comic House produceerde een eerste serie van veertien animatiefilmpjes, die tijdens reclameblokken een *Loekie*-achtige rol moeten vervullen. Het is de bedoeling dat de commercials binnenkort ook in Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland op televisie te zien zijn.

Volgens **Hans Buying**, die namens Comic House de regie voert over de tv-campagne, is de aanpak van het project uniek. 'Het is tamelijk zeldzaam dat een grote internationale klant het aandurft om niet het product maar uitsluitend het *character* als solist in een complete serie commercials te laten optreden. Slechts in een paar filmpjes is ergens in het voorbijgaan een flesje Yazoo te zien,' vertelt Buying. Hij bemerkt dat het steeds moeilijker wordt om goede animators in Nederland te vinden, want de beste gaan zich vestigen in het animatie-mekka Los Angeles. Buying: 'Comic House draait momenteel mee in een *pool* van animators die voor grote studio's als Disney, Warner Bros en Fox werken en het leuk vinden om af en toe aan een goed geproduceerde commercial mee te werken.' Dankzij de deelname in deze *pool* en de recente investeringen in de nieuwste animatiecomputertechnologie kan Comic House zich volgens Buying meten 'met de beste internationale studio's'.

JM

Stripjaar handhaaft kwaliteit

'Het stripverhaal is eindelijk ontdekt door overheid, sponsors en schrijvende pers', schrijft **Mat Schifferstein** in het voorwoord van *Stripjaar '98*. Anticiperend hierop brengt zijn uitgeverij Sherpa het tweede jaarboek op rij uit – een prestatie die in de afgelopen jaren niet haalbaar bleek. De verhoogde frequentie heeft de kwaliteit van het naslagwerk niet in de weg gestaan, want die is onveranderd hoog. In *Stripjaar '98* is in de eerste plaats veel plek ingeruimd om marktontwikkelingen in kaart te brengen. Een goede insteek, want ondanks de groeiende aandacht van media en subsidieverleners neemt de verkoop van strips af. **Toon Dohmen** portretteerde afgelopen jaar verschillende stripuitgevers in *Boekblad* en schrijft nu voor *Stripjaar* een inventarisatie. Geheel in lijn hiermee zijn de beschouwingen op buitenlandse stripmarkten, het dubbelinterview met de uitgevers van Big Balloon en Arboris, en het vraaggesprek met **Peter Ottens**, voorzitter van de Branche Vereniging Stripspeciaalzaken (BVS). Opvallend veel woorden maakt Ottens vuil aan het feit dat *Stripschrift* 'te laat' en als enige medium 'lauw' reageerde op de stripboekenweek die de BVS organiseerde. Vreemde kritiek, want dit blad interviewde Ottens al ruim vóór het evenement (zie *Stripschrift 310*). En vervolgens was de BVS zèlf (te) laat met de verzending van persexemplaren van haar stripboekenweekgeschenk. Met een beter promotieplan wordt de stripboekenweek een volgende keer ongetwijfeld een succes.

Vaste onderdelen van *Stripjaar '98* zijn het uitgebreide nieuwsoverzicht, de vele recensies, de servicegids en de interviews met belangwekkende auteurs. Dit jaar komen onder anderen **Enki Bilal**, **Daniel Clowes**, **Jean Van Hamme**, **Don Lawrence**, **Edmond Baudoin**,

Peter van Dongen en **Barbara Stok** aan het woord. In het jaarboek hebben drie striptekenaars de actualiteit in stripvorm verpakt: **Peter de Wit** ('Vaarwel, meneer **Smythe**'), **Fred de Heij** ('Misschien moet ik me maar omscholen tot houthakker') en **Jeroen Janssen** ('En toch had ik soms schrik dat een **Ong**-fan uit de massa zou opduiken en iets lelijks zou zeggen over mij of mijn werk'). Het omslag is een fraaie **Chris Ware**-pastiche van **Johan de Moor**. Volgend jaar weer zo'n prachtboek?

JM

Minimium Bug

Wie dacht dat de millenniumbug een grote bedreiging vormt voor de Nederlandse samenleving komt bedrogen uit. Het is de minimiumbug die de stabiliteit in ons land in gevaar brengt. Dit is een uitvinding die professor Von Vonvonderstein deed in een Goelag Kamp in Zakkestan, een republiek uit de voormalige Sovjet-Unie. Met het apparaatje kunnen voorwerpen worden verkleind en vergroot. Olga Lawina heeft het naar Nederland gebracht, maar het dreigt in de verkeerde handen van Boris Kloris terecht te komen. Kan Agent 327 nog op tijd komen?

'Hé', zult u verbaasd uitroepen, 'dat klinkt als een nieuw *Agent 327*-verhaal van **Martin Lodewijk**'. Jazeker, zes-

tien jaar nadat het laatste Agent-album verscheen, is er weer een nieuwe publicatie: *Dossier Minimium Bug*. Stripwinkel Sjors bracht ter gelegenheid van het Stripfestijn op het Scheffersplein in Dordrecht afgelopen 20 juni dit kleinste stripboekje ter wereld uit. Striptekenaar Martin Lodewijk liet zich inspireren door het millenniumprobleem en maakte een speciaal nieuw verhaal rond zijn stripheld Agent 327.

Het idee en de uitwerking van het kleinste stripboekje ter wereld, komt van het Dordtse ontwerpbureau 3-Design. De inkleuring is van de hand van **Hanneke Bons**. *Dossier Minimium Bug* meet 37 bij 22,6 millimeter. De uitgave, die met een bijgeleverd loepje gelezen moet worden, is inmiddels opgenomen in het *Guinness Book of Records*. **Ineke Horst** van Stripwinkel Sjors vertelde dat hiervoor een officieel proces-verbaal moest worden opgemaakt door twee agenten.

Dossier Minimium Bug (ISBN 90-71369-15-3, 16 pagina's, kleur) is in een oplage van 2000 gemaakt, waarvan 1800 exemplaren voor de losse verkoop bij Stripwinkel Sjors op het Scheffersplein in Dordrecht. De prijs bedraagt *f*9,99. Betaal een tientje en je krijgt een cent terug.

RS

Har Brok en Het Bureau

Wat nu, literatuur in *Stripschrift*? Jazeker, en meteen het dikste boek uit de Nederlandse literatuur: *Het Bureau* van **J.J. Voskuil**, dat een beschrijving geeft van het reilen en zeilen van het Amsterdamse Meertens-Instituut voor Volkskunde, Dialectologie en Naamkunde. De reden voor deze vermelding: oud-Stripschrift-redacteur **Har Brok** komt er in voor. Vanaf deel 3 (*Plankton*)

speelt Brok onder de naam Rik Bracht een kleine bijrol in deze serie romans die uiteindelijk zeven delen (ruim 5500 pagina's) zal beslaan. Brok werkt sinds 1972 op het Meertens-instituut - in de cyclus het A.P. Beerta-Instituut genaamd - op de afdeling Volkstaal (hij onderzocht bij voorbeeld ooit alle volksnamen voor de Klaproos).
In deel 4 van *Het Bureau* deelt Brok aan Maarten Koning (de romannaam van Voskuil zelf) mee dat hij thuis alleen stripboeken leest. Dat levert de volgende conversatie op: *'Hé!' Het leek hem voor iemand die taalkunde had gestudeerd en toch tot de intellectuelen gerekend mocht worden een merkwaardige hobby.*
'Lees jij die nooit?' vroeg Rik, op zijn beurt verbaasd.
'Nee. We hadden op school wel jongens die Dick Bos lazen, maar dat deed je eigenlijk niet.'
'En Bruintje Beer?'
'Maar toen was ik een kind!'
'Dan moet je toch Kuifje eens proberen. Ik wil er wel eens een voor je meebrengen?'
Maarten zweeg, sceptisch. Hij kon zich bij een dergelijke belangstelling niets voorstellen.
Volgens Brok geeft Voskuil een eigen visie op allerlei gebeurtenissen, al heeft hij hem nog niet op onwaarheden kunnen betrappen. 'Maar hij heeft dan ook na z'n pensionering maanden op het bureau doorgebracht om allerlei zaken voor zijn boek uit te zoeken.'

WN

Zonnebloemlaan

Utrecht krijgt toch een Professor Zonnebloemlaan. Eerdere pogingen van de bewoners van deze nieuwe straat in de wijk Tuindorp om de naam ingevoerd te krijgen, strandden. De straatnamencommissie keurde het voorstel af hoewel de meeste straten in de wijk naar hoogleraren zijn vernoemd. In haar ogen voldeed de naam van de stripgeleerde niet aan de criteria. Zonnebloem was immers een

fictieve professor, had niets met de stad Utrecht en was nog geen vijftig jaar dood.
De bewoners zochten het vervolgens hogerop en vroegen aan loco-burgemeester **Mik** om het voorstel alsnog goed te keuren. B&W van Utrecht reageerde met: 'Gewoon een leuk idee en een naam die pas in de wijk'. Aldus geschiedde. Het wachten is nu nog op toestemming van de erven **Hergé**.

RS

In memoriam Jan Wesseling

In de vroege ochtend van vrijdag 11 juni 1999 overleed striptekenaar/illustrator **Jan Wesseling**. Jan was al een tijd ziek en was niet meer in staat om te werken. Vooral dat laatste deed hem veel verdriet, omdat hij niets liever deed dan tekenen.

ZELFPORTRET CA. 1980

Eigenlijk heeft hij zijn hele leven getekend. Als hij als kind een potloodje en een stukje papier te pakken kreeg, zat hij te krabbelen. Toen hij in de Tweede Wereldoorlog door de bezetter naar Duitsland werd gestuurd, wist hij zich met zijn tekentalent in leven te houden. Veel Duitse gezinnen die in de buurt van de fabriek woonden lieten door hem een portrettekening maken van een overleden of vermiste zoon. Dat leverde Jan dan weer wat eten of sigaretten op.

Na de oorlog werd hij uitgezonden voor de Politionele Acties in Nederlands-Indië. Hij was toen nog niet zolang getrouwd en zijn vrouw Rie was hoogzwanger van hun zoon.

Ook in Indië tekende Jan er lustig op los. Bij de legerleiding bleef zijn talent niet onopgemerkt en hij werd ingezet voor allerlei krantjes die voor de soldaten werden uitgegeven. Het eerste echte grote werk waar hij aan werd gezet, was *Tussen Sawahs en bergen*, een gedenkboek van de Tijgerbrigade.

Weer terug in Nederland vond hij een baan bij een klein publiciteitsbureau. Reclametekenen zou voorlopig zijn métier zijn, maar echt naar zijn zin had hij het niet in die branche. Jan wilde strips maken. Strips zoals **Alex Raymond** die maakte. Echter, zijn pogingen om een voet aan de grond te krijgen bij één van de kranten of tijdschriften mislukten allemaal. Totdat hij een idee voor een sciencefiction-strip wist te slijten aan *De Telegraaf*, mits hij die onder de vlag van een grote studio zou maken. Een eerdere poging om bij de Toonder Studio's te gaan werken was mislukt, maar nú werd hij met open armen ontvangen.

In zijn latere leven sprak Jan liever niet meer over die tijd bij Toonder. Hij was er gekomen met een opdracht in de hand voor een sciencefiction-strip, maar kreeg een 'meidenstrip' opgedrongen. Die strip was *Marion*, en ondanks dat de tekeningen fantastisch zijn, zijn de verhalen hopeloos. Jan was dan ook blij toen die serie werd beëindigd.

Eerst wilde Jan striptekenaar worden, maar nadat hij het een aantal jaren was geweest, wilde hij niets liever dan ermee stoppen. Hij was inmiddels voor diverse tijdschriften gaan illustreren, en in dat illustreren had hij zijn ware liefde gevonden. Niet langer was hij gebonden aan drie plaatjes per strook. Hij kon het volle vel papier gebruiken èn nog in kleur ook.

In de iets meer dan dertig jaar die daarop volgden, tekende en schilderde hij vele duizenden en duizenden illustraties. Voor tijdschriften, boeken, posters, platenhoezen, nou ja, noem maar op.

Het bekendst werd Jan met zijn omslagen voor kinderboeken; of beter: jeugdromans, want hij haatte het woord kinderboek. Zo maakte hij voor uitgeverij Lemniscaat onder andere omslagen voor inmiddels klassieke boeken als *Oorlogswinter* (**Jan Terlouw**), *Oorlog zonder vrienden* (**Evert Hartman**) en de *Thule*-trilogie (**Thea Beckman**).

De laatste jaren ging het minder met hem. Zijn productie werd steeds lager om - ik meen zo'n vier jaar geleden - geheel te stoppen. Lichamelijke kwalen maakten hem het werken nagenoeg onmogelijk. In die laatste jaren heeft hij nog één keer het penseel ter hand genomen. Dat was voor het omslag van een boek van **Thea Beckman**: *Saartje Tadema*. Met alle concentratie en kracht die hij kon opbrengen schilderde Jan een prachtig omslag, een juweel. Maar helaas, de uitgever keurde de prent om één of andere onduidelijke reden af en verzocht Jan een gewijzigde versie te maken. Dat heeft hij gedaan, maar naar hoeveel moeite en inspanning hem dat gekost heeft, kan ik slechts gissen. Het resultaat mag er zijn, in mijn ogen, maar in Jans ogen vond de prent geen genade. Voor hem was het gedaan met werken, de laatste druppel inspiratie was opgebruikt.

Het was het einde van zijn loopbaan. Dat besefte Jan het best van iedereen en hij gaf zijn tekentafel dan ook radicaal aan zijn kleindochter. Een definitiever gebaar had hij niet kunnen maken.

Rob van der Nol

Kim Duchateau (M/V)

Beschikt de Vlaamse stripwereld over een nieuw vrouwelijk striptalent? Met strips in *Incognito*, *Beeldstorm* en *Zone 5300* plaatste **Kim Duchateau** zichzelf in de schijnwerpers. Bij gebrek aan interviews met Kim dacht menig lezer met een vrouw van doen te hebben. Niet dus. 'Ik kom dat misverstand vaak tegen', reageert Duchateau. 'Mensen stellen zich bij de naam Kim een meisje voor. Groot is dan vaak hun teleurstelling als ze mijn mannenstem over de telefoon horen.' De goede verstaander had beter kunnen weten. Wie Duchateaus debuutalbum *Unne & andere vingerkrampen* leest (dit jaar verschenen in eigen beheer), bemerkt immers dat de auteur zichzelf daarin soms een bijrol geeft. Eén van de korte verhalen in dit album gaat over een chaotisch optreden van de tweemansband Phlitman & Kangaroo, met Duchateau achter het drumstel. De zan-

ger/gitarist is **Jean-Marie Mievis**, medewerker van *Stripschrift* en een goede vriend van de tekenaar. Duchateau: 'Strips en muziek zijn twee totaal verschillende uitlaatkleppen, die ik doorgaans strikt weet te scheiden. Soms dienen de songteksten van Jean-Marie als uitgangspunt voor een korte strip. Eigenlijk is hij scenarist zonder het te weten.'

JM

Van den Boogaard naar de beurs

De Amsterdamse optiebeurs, waar opties tot koop of verkoop van aandelen worden verhandeld, is de afgelopen jaren onstuimig gegroeid. Dat betekent een overvolle beursvloer en een hoop geschreeuw. De handel op de optiebeurs gaat namelijk mondeling. De handelaar die het eerst *sold* of *buy* roept, krijgt de order. Maar is het niet altijd duidelijk wie het snelst is. Wanneer het dan ook nog om forse bedragen gaat, kunnen de onderlinge spanningen snel oplopen. De directie van de optiebeurs wil daarom paal en perk stellen aan wangedrag op de beursvloer en heeft lijst met tien geboden opgesteld. Wie toch vloekt, drinkt, beledigt of intimideert, krijgt een boete van duizend piek. Ook is er een brochure uitgebracht, waarin aan beleggers wordt uitgelegd hoe de optiebeurs in elkaar steekt. **Theo van den Boogaard** heeft alles van passende illustraties voorzien.

RS

Index van Eppo tot Striparazzi

Stripindex-specialist **André Wijntjes** heeft het verscheiden van *Striparazzi* aangegrepen om een totaaloverzicht te maken van de strips die in de bladen *Eppo*, *Eppo Wordt Vervolgd*, *Sjors en Sjimmie Stripblad*, *SjoSji* en *Striparazzi* hebben gestaan. De index bevat een bijvoegsel met een overzicht van *Sjors en Sjimmie Extra* en *Sjosji Extra*. Het geheel is opgefleurd met een aantal speciale illustraties van ondermeer **Gerard Leever**, **Peter de Wit** en **Robert van der Kroft**. Ook blikken diverse mensen terug op deze periode van dit brok

Nederlandse stripgeschiedenis.

De *Van Eppo tot Striparazzi Index. 1975 tot 1999. Bijna 25 jaar stripgeschiedenis* (uitgeverij Kippenvel, circa 100 pagina's) is een indrukwekkend naslagwerk geworden. Een kleine smet vormen de spel- en stijlfouten die geregeld opduiken. Met een goede eindredactie hadden deze vermeden kunnen worden.

De uitgave is te verkrijgen door *f*20 over te maken op girorekening 6326297 ten name van A. Wijntjes, Reigerstraat 6, 3161 TN Rhoon.

RS

Strips in Hello You!

Dirk Snoodijk, oud chef-redacteur van *Striparazzi* en nu hoofdredacteur van

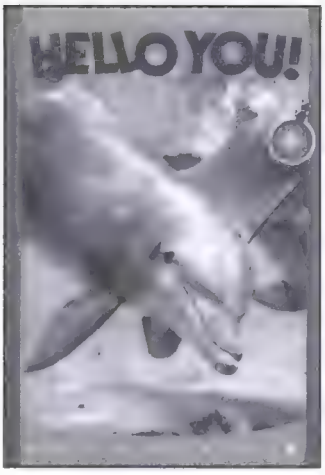

het educatieve Engelstalige tijdschrift *Hello You*, heeft flink wat stripvriendjes bereid gevonden om het blad kleur te geven. Een greep uit onder andere het Big-Balloonadressenbestand heeft de volgende auteurs opgeleverd die binnenkort hun creatieve ei kwijt kunnen bij Malmberg: **Pieter M. Dorrenboom**, **Mischa Oudwater**, **Leo de Veld**, **Martijn Snoodijk** ('Hallo? Daar zijn we weer!'), **Hanco Kolk**, **Michiel de Jong**, **Mars**, **Marc van der Holst**, **Floris Oudshoorn**, **Luuk Bode**, **Georgien Overwater**, **Mark Retera** en **Gemma de Roos**. En onder de noemer 'onder anderen' belooft dat heel wat pagina's fraai illustratiewerk, waarbij we ons afvragen of er nog ruimte zal zijn voor educatieve, Engelse teksten voor het onderbouw-grut.

PvC

Reflector stopt

Niet alleen stripbladen gaan kopje onder, ook educatieve tijdschriften hebben het tij tegen. Onlangs verscheen het allerlaatste nummer van *Reflector*, het onderwijsblad voor de bovenbouw. Het blad werd in 1956 door de geschiedenisleraar **C.J. Canters** opgericht om zijn leerlingen de broodnodige achtergrondinformatie te verstrekken over actuele gebeurtenissen. *Reflector*, sinds 1990 een uitgave van Malmberg, werd vooral via docenten geschiedenis en maatschappijleer aan de man gebracht. **Hans**

De redactie van Stripschrift zoekt ter versterking van een kwaliteitsimpuls van haar actualiteitenrubriek een aantal

ENTHOUSIASTE VERSLAGGEVERS M/V

Van deze 'razende reporters' wordt onder meer verwacht:
- dat zij snel kunnen reageren/produceren naar aanleiding van nieuwsfeiten uit de stripwereld;
- dat zij de Nederlandse taal in meer dan voldoende mate beheersen;
- dat zij beschikken over een gezonde hoeveelheid zelfinitiatief.

Verder:
- strekt het kunnen lezen van diverse moderne talen tot aanbeveling;
- bestaat de verwachting dat de werkzaamheden een paar uur per week zullen vergen;
- zullen - gezien het feit dat zowel de redactie als de medewerkers hun werkzaamheden pro deo verrichten - alleen de in overleg gemaakte onkosten worden vergoed.

Gegadigden kunnen reageren door een brief met voldoende informatie te sturen aan:

Redactie Stripschrift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Het meezenden van - liefst actuele - eigen journalistieke producties of producties waaraan substantieel is bijgedragen kan een positief effect hebben.

JEUGDBLAD...
LUISTER IK HEB JULLIE HIER LATEN KOMEN
VOOR EEN NIEUW PROJECT..
WE GAAN EEN NIEUW JEUGDBLAD MAKEN!
DE JEUGD! DE BELANGRIJKSTE DOELGROEP TOT AARDE!!
GAAN WE PAKKEN!
WAUW! TEGEK! LEUK
WAT VOOR BLAD WORDT 'T?
WE HEBBEN 2 KEUZES!
EEN: LEKKER HAPKLAAR BLAD VELE KLEUREN SCHREEUWERIGE COVER VEEL BABE'S TIETEN LEONARDO DIBA DINGES DINGETJE SCHUURMANS SCOOPERDES COMPUTERGAMES JEANS SNOWBOARDS
OF TWEE: OPVOEDEND POLITIEK CORRECT BLAD INGETOGEN COVER VEEL MILIEU-ITEMS KOSOVO ETHIOPIE WISKUNDE KUIS LEERZAAM EMANCIPATORISCH
WAT WORDT 'T?
OEI MOEILIJK
POEP
TIETA
WILLEN JE DIT GELD MEER VERDIENEN?
HEEL VEEL!
OEI OEI MOEILIJK
ZWIJGT?
TJONGE MOEILIJK

Ulrich, de laatste hoofdredacteur, constateerde in *de Volkskrant* treurig dat het steeds moeilijker werd om de aandacht van leerlingen vast te houden. Ze zijn volgens Ulrich minder betrokken geworden. Zijn indruk was dat ze alleen de strip lazen en de puzzel maakten. Daarnaast werd *Reflector* vaak het slachtoffer van schoolbezuinigingen. Vaste striptekenaar **Hein de Kort** maakte een passende afscheidsstrip.

RS

Zone 5300

Zone 5300 pakt in nummer 3 van dit jaar stevig uit met 32 pagina's in kleur.

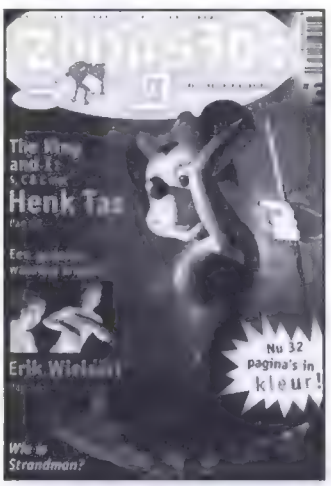

Opgenomen zijn onder andere het tweede deel van **Wasco**'s miniboekje *Tuitel*, een nieuwe strip van **Guillaume Bouzard** (*Strandman*) en bijdragen van vaste auteurs als **Fritz van den Heuvel**, **Pieter M. Dorrenboom** (in kleur nog fraaier!), **Erik Kriek** en **Marc van der Holst**.

PvC

STAPELTJE SECUNDAIR

Brabant Strip Magazine 67 en 68

In nummer 67 is naast de vast nieuws- en recensierubrieken vooral aandacht voor de kwestie **Hergé-Jules Verne**. Ook andere series waar Verne in meer of mindere mate een rol bij de totstandkoming heeft gespeeld worden onder de loep genomen. (AvO)

Nummer 68 is weer een gemis voor iedereen die niet in Brabant woont: in dit nummer een teken van leven van **Erik Meynen**, bekend geworden in de jaren tachtig met co-auteur **Pjotr**. *Brabant Strip Magazine* publiceert van Meynens hand het complete *Toon Typhoon*-verhaal, gemaakt in **Alex Raymond** (*Flash Gordon*)-stijl. (PvC)

Info: Berreweide 34, 1840 Londerzeel, België, of e-mail: *brabant.strip@worldonline.be*.

The Comics Journal 204 t/m 209

De lengte van de interviews in dit Amerikaanse vakblad is bewonderenswaardig. Toch kun je je afvragen of het de leesbaarheid wel ten goede komt. In nummer 204 staat het eerste 34 pagina's tellende deel van een vraaggesprek met **Spain Rodriguez**, één van de meest beroemde leden van de Amerikaanse underground. Deel twee stond oorspronkelijk gepland voor nummer 205, maar zal in een later nummer verschijnen. Behalve Spain wordt in 204 ook **Shannon Wheeler** aan de tand gevoeld, de maker van het bevreemdende *Too Much Coffee Man*.

In nummer 205 een ruim dertig pagina's tellend vraaggesprek met **Adrian Tomine**, één van de grote talenten die in de jaren negentig uit de underground is voorgekomen. Verder is er een index samengesteld van hedendaagse jonge tekentalenten in de Verenigde Staten. Tevens bevat dit nummer een vraaggesprek met **Frank Cho**, maker van *Liberty Meadows*. (RS)

Nummer 206 drijft op een interview met

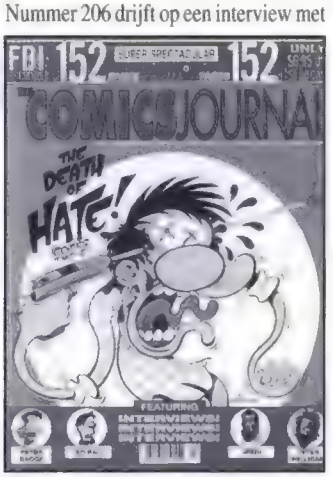

Flitsen

Volgens *Algemeen Dagblad* **hebben de ex-***Batman***-acteurs** Adam West en Burt Ward **hun ruzie - die ontstond toen Ward een boek schreef waarin hij expliciete details over hun seksleven verwerkte - na 11 jaar bijgelegd. Het schijnt dat beiden nu weer serieus overwegen in hun (opgerekte?) Batman- en Robinkostuums te kruipen. ★ Een groepering die tegen de invoering van de euro is, tooit zich met de naam** *Euro Dus Nie*. **★ In Duitsland zijn vijf postzegels met toeslag voor de jeugdzorg verschenen. Net als vorig jaar zijn vijf tekenfilmfiguren gekozen: De kleine ijsbeer (van Nederlander** Hans de Beer**), raaf Rudi, Twispy (mascotte van de Expo 2000 in Hamburg), en de pudere Tabaluga en Micki. ★ Tot en met 31 oktober is in het Museum van de Twintigste Eeuw in Hoorn de tentoonstelling** *Krijgertjes, van Flipje tot flippo* **te zien. Het is een overzicht van zogeheten weggevertjes of krijgertjes: cadeautjes bij producten die consumenten tot aankoop moeten verleiden. Te zien zijn ondermeer voorbeelden van** *Flipje*, *Arretje Nof* **en** *Piet Pelle*, **maar ook moderne varianten, zoals flippo's. ★ Beeldend kunstenaar** Dirk Wiarda **overleed op 56-jarige leeftijd. Hij maakte ondermeer illustraties voor de boekenrubriek van** *Vrij Nederland* **en voelde zich verwant met** Hergé en Dick Bruna. **★ De Stichting Het Nederlands Reclamemuseum organiseert aan het eind van dit jaar de tentoonstelling** *100 jaar helden in de reclame*, **met onder meer** *Piet Pelle*. **In De Beurs van Berlage in Amsterdam. ★ Het Franse amusements park Asterix en het Parijse wassenbeeldenmuseum Grévin zijn gefuseerd en hebben voortaan een gezamenlijke bedrijfsvoering. ★** Piet Kroon **is samen met de Amerikaan** Tom Sito **aangesteld als regisseur van de nieuwe lange animatiefilm** *Osmosis Jones*. **Het satirische verhaal handelt over het lichaam van een bouwvakker dat door een dodelijk virus wordt getroffen. Filmmaatschappij Warner spreekt van een zeer vernieuwende animatieproductie. ★ Het tijdschrift** *De Zaak* **meldt dat startende ondernemers momenteel gebruik kunnen maken van een fiscaal gunstige financiering, de zogenaamde Tante Agaath-regeling. Omdat Tante Agaath kopje onder dreigt te gaan in de belastingplannen voor de 21e eeuw heeft MKB-Nederland bij staatssecretaris Vermeend van Financiën aangedrongen op een nieuwe regeling: de zogenaamde Oom Dagobert-vordering. ★ Op 1 juli verscheen de Belgische krant** *Gazet van Antwerpen* **zonder één enkele foto. Onder de codenaam 'Operatie Illustratie' zorgden 30 tekenaars (voornamelijk uit de Dupuis-stal) voor passende illustraties bij artikelen die normaliter vergezeld zouden gaan van een foto. Een collectors-itempje dus!**

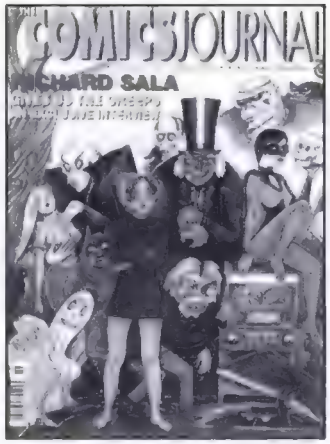

Peter Bagge, die zijn succesvolle 'alternative comic' *Hate* heeft stopgezet. Verder vraaggesprekken met cartoonist **Ted Rall**, scenarist **Peter Milligan** en het tweede deel van het omvangrijke interview met underground-legende **Spain**. Kort wordt ingegaan op twee Europese auteurs: de Oekrainer **Oleg Dergatchov** en de Duitser **Martin Tom Dieck**.

Twee talentvolle Amerikanen komen aan het woord in nummer 207: scenarist **Garth Ennis** (*Preacher, Hitman*) en humoristisch tekenaar **Bob Fingerman** (*Minimum Wage*). Een achtergrondartikel is gewijd aan Koreaanse strips. (JM)

In het lijvige nummer 208 een uitgebreid interview met **Richard Sala** en een uitgebreid artikel over 'woodcut novels' (van onder anderen **Frans Masereel**). Verder wordt stilgestaan bij de dood van **Bob** '*Batman*' **Kane** en de afhandeling van de rechtszaak van **Carl Barks** tegen zijn managers. (PvC)

Jarenlang weigerde **Frank Miller** te praten met de redactie van TCJ, hoofdzakelijk vanwege enkele negatieve recensies. In nummer 209 lijkt de vete bijgelegd, getuige maar liefst twee interviews met deze belangrijke Amerikaanse stripmaker (*The Dark Knight Returns, Daredevil, Sin City, Year One, Hard Boiled* en *Liberty*). Zelfs voor de ware liefhebber zijn de bijna vijftig pagina's een zware bevalling. Verder een interview met tekenaar **Sam Henderson**, een beschouwing op pulp art en een artikel over de Franse multiculturele stripgroepering Amok, tevens aanwezig tijdens de Haarlemse Stripdagen van afgelopen jaar. Op de cover is Miller ouderwets op dreef: één van zijn stripfiguren knijpt de keel van de verslaggever dicht. Typisch Miller. (JM)

Info: 7563 Lake City Way N.E., Seattle, WA 98115, Verenigde Staten, of e-mail: *editor@tcj.com*.

Feconews 27

Staat stil bij het overlijden van de Duitse cartoonist **Gerold Paulus**, zijn Egyptische collega **Hakim** en de Engelse nestor **Les Lilley** (1924-1998). De 74-jarige Lilley was één van de oprichters van de Federation of European Cartoonists Organisations (Feco) en een stuwende kracht in de internationale cartoonwereld. Verder presenteren diverse tekenaars van heinde en verre zich en is er veel festivalnieuws. (RS)

Info: Leidsestraat 177, 2182 DL Hillegom, of e-mail: *endyk@jongman.demon.nl*.

Hop! 78 en 80

Hop! presenteert zichzelf als het geheugen van de strip. Met series als 'Nostalgie bd' en 'Archives bd' ziet de tweekoppige redactie het als haar doel om oud stripwerk van de vergetelheid te redden. Daarnaast biedt het blad een uitputtend overzicht van recente Europese uitgaven, aankondigingen, prijzen, festivals, parafernalia, bibliofiele attracties, in memoria enzovoort. Ieder nummer is weer een goudmijn voor wie écht àlles wil weten van het internationale stripfront. Al die overzichten komen de leesbaarheid van het blad echter niet ten

AANSTORMEND GEWELD

Bill

WIE? Een bende studenten van de grafische opleiding aan de St.-Lukasschool in Schaarbeek, Brussel, vormt in 1993 het grafische collectief Bill (mogelijk als letterwoord voor Belgische Illustratie). Voorman is **Luc Vandewalle,** en hij blijft tot nu de spilfiguur van het tot uitgeverij getransformeerde zootje ongeregeld.

WAT IS DE BEDOELING? In het begin gaf Bill vooral verzorgd gedrukte illustraties uit. Het tijdschrift met dezelfde naam als het collectief bracht het grafische werk van een aantal wisselende kunstenaars en een aantal vaste waarden samen. De groep maakte ook veel werk van exposities. De laatste jaren nemen stripverhalen een belangrijk deel van de publicaties voor hun rekening. Maar nog altijd kan je zien dat de auteurs een intensieve grafische opleiding hebben gehad.

WELKE TAAL? In het begin soms Nederlands, later woordeloos of Engels, om een zo groot mogelijk publiek te kunnen bereiken.

HOE ZIT DAT MET HET TIJDSCHRIFT? Tussen 1993 en 1996 verschenen vier nummers van het tijdschrift *Bill*. Dat tijdschrift in ongeveer A4-formaat had telkens een gezeefdrukte cover en werd verspreid op maximum 650 exemplaren. In het tijdschrift publiceerden jonge illustrators en striptekenaars als **Mieke Lamiroy**, **Jan Lens**, **Virginie Van Der Gucht**, **Bart Schoofs**, **Steve Michiels**, **Bjorn Vandenbussche**, **Bart Van Tieghem**, **Sander Vermeulen**, **Mario Debaene** en vele anderen. *Bill* gaf hun artistieke vruchten weer in zorgvuldig gedrukt zwart/wit. Een verhaal vertellen met de grafiek mocht, maar hoefde niet. In 1996 stopte Bill met het tijdschrift, omdat de Brusselse groep zich over heel Vlaanderen verspreidde en het groepsgevoel dus wat weg was. De laatste *Bill* kreeg wel meer kleurenpagina's door de steun van De Velinx, een progressief Cultureel Centrum in de Vlaamse stad Tongeren, dat op dat moment een tentoonstelling met werk van Bill geprogrammeerd had.

COVER BILL NR. 4

BUCKET OF BLOOD

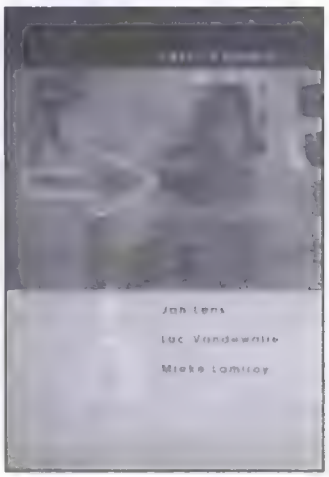
KERS OP TONG

EN NA HET TIJDSCHRIFT? In boekvorm concentreert Bill zich sinds 1996 bewust of onbewust op strips. De eersteling was *The Bucket of Blood* van **Jan Lens** in 1997. De uitgave was duidelijk op de leest van het tijdschrift geschoeid: vergelijkbaar formaat, gezeefdrukte cover. Het verhaal is eigenlijk een grafisch experiment op de muziek van **Nick Cave**'s *Murder Ballads*, waarin - hoe raadt u het? - een moord wordt gepleegd. Het verhaal zelf is niet echt samenhangend, maar het volgt een grafische logica, waarbij de ene afbeelding uit de andere voortvloeit. De afbeeldingen werden gemaakt in een soort bewerkte linosnede. Een jaar later werkte Bill mee aan de negende *Frigobox* van het Frigo-collectief (zie *Stripschrift 310*): Luc Vandewalle, Mieke Lamiroy, Bart Schoofs, Jan Lens, **Filip Ysenbaert** en Mario Debaene leverden illustraties en vooral strips. Het was niet de eerste keer dat Bill-medewerkers in groep aan andermans project meewerkten: in 1995 werkten ze mee aan het boek *Liplezen/Lieux sans frontières/Distant voices*, dat in opdracht van de Beursschouwburg in Brussel een beeld gaf van de multiculturele Brusselse gemeente Molenbeek.

dubbelinterview en een uitgebreide bibliografie. Ook is er aandacht voor de pulpboekjes van *Panthère Blonde* en *Sheena*, met name voor de censuur van de panterjurkjes van beide jungle-diva's. (JM)
Info: 56 Bd Lintilhac, 15000 Aurillac, Frankrijk.

P.L.G. 34
Het Franse P.L.G. komt met een lekker dikke special ter gelegenheid van het twintigjarige bestaan. In deze special een interview met **Sylvain Victor**, **Stanislas**, **Gabrot** en vooral veel mooie strips. Een aantrekkelijk extraatje is het boekwerkje *P.P.U.R.* met zwart/witstrips van diverse auteurs. (PvC)
Info: BP 94, 92123 Montrouge Cedex, Frankrijk.

Reddition 31 en 32
Een fraai themanummer over (familie)-strips en kinderboeken, dat nummer 31. Met aandacht voor **Marten Toonder**. Daarnaast zijn er diverse achtergrondartikelen opgenomen en is er aandacht voor het egeltje Mecki, het salamandertje Lurchi olifantje Babar en het beertje Pol. Ook besteedt Reddition aandacht aan **Edmond Calvo** (*Het beest is dood*) en de *Collection du Carrousel* van Dupuis in de jaren zestig.
Nummer 32 is een dubbeldossier: één

gaat over **François Schuiten**, de ander over **Enki Bilal**. Met uitgebreide bibliografieën. Zeer informatief en fraai uitgevoerd. *The Comics Journal* zou er een voorbeeld aan kunnen nemen. Overigens meldt Reddition in het redactioneel dat er nu echt einde is gekomen aan *Comic Forum*, een ander gerenommeerd Duitstalig vakblad. (RS)
Info: Dingstätte 35, D-25421 Pinneberg, Duitsland, of e-mail: *edition.alfons@t-online.de*.

Rraah! 45 t/m 47

goede.
Om het leed wat te verzachten is in nummer 78 een interview opgenomen met de Italiaans/Franse tekenaar **Pierre Frisano** en scenarist **Raymond Maric.** Beiden hebben een lange stripcarrière achter de rug die echter niet tot grote bekendheid bij het grote publiek heeft geleid. Geheel in de stijl van het blad blikken beide veteranen terug op hun rijke loopbaan. (TB)
Het 80e nummer van dit fanzine staat in het teken van het echtpaar **Liliane** en **Fred Funcken**, met een biografie, een

Aanvulling Stripschrift-index Jaargang 31
Tijdens de 31e jaargang zijn we in *Stripschrift* gestart met de rubriek 'Aanstormend geweld' van **Gert Meesters**, waarin hij iedere aflevering een project, tijdschrift, uitgeverijtje of tekenaarscollectief uit de marge van het beeldverhaal centraal stelt. Helaas is een o zo handige opsomming van de behandelde onderwerpen in de door ons gepubliceerde index in *Stripschrift 318* achterwege gebleven. Daarom dus deze aanvulling. Volgend jaar zal de informatie over de rubriek worden geïntegreerd in de reguliere index.

AANSTORMEND GEWELD
03 Frigo
04 Stripburger
05 Top Shelf
06 Amok
07 Strapazin
08 Bitterkomix
09 L'Association
10 Incognito

door **GERT MEESTERS**

Begin 1999 verscheen *Teddy*, een verzameling zwart/witstrips op A5-formaat van Virginie Van Der Gucht. Het zijn naïeve, enthousiaste verhalen in een gewild primitieve tekenstijl. In *Bill* had Virginie al laten zien dat ze realistisch kon tekenen, maar voor haar verhaaltjes over een muisachtige teddybeer die werk zoekt of zijn dronken kat moet redden, kan het functioneel zijn om een arm wat langer te tekenen dan normaal of een technisch bijzonder onhandige fiets af te beelden. Zo sluit de tekenstijl beter aan bij de lichtvoetige inhoud. Voor DRUKsel, een beurs van bibliofiel drukwerk in Gent, maakten Jan Lens, Mieke Lamiroy en Luc Vandewalle in april 1999 illustraties bij een poëtische tekst van de bekende Vlaamse schrijver **Peter Verhelst**. *Kers op tong*, zoals dat boekje heet, is geen echte strip en ook geen geïllustreerd gedicht, omdat de illustraties daarvoor respectievelijk niet belangrijk genoeg en tè belangrijk zijn.
EN NAAST DE BOEKEN? Bill houdt ervan om mooie objecten te maken. In 1996 maakte het collectief een thematische portfolio naar aanleiding van Valentijn, met zestien zeefdrukken van zestien verschillende auteurs. De zeefdrukken werden bewaard in een kitscherige gecapitonneerde opbergmap. Van 1994 tot 1996 maakte Bill elk jaar een kalender met verschillende tekenaars, voor 1999 werd het een solokalender van Mario Debaene. Bill heeft ook al een tiental exposities in heel Vlaande-ren, Brussel en Parijs achter de rug.
EN NU PRAKTISCH! In Nederland kan elke stripwinkel Bill-spullen bestellen bij Het Raadsel. In Vlaanderen en Brussel verdeelt Bill zijn drukwerk zelf. De boeken van Bill worden goedkoop gehouden en kosten tussen 200 en 360 frank (respectievelijk *f*11 en *f*20). Maar de zeldzame Valentijnportfolio kost bij voorbeeld 1700 frank / 95 gulden. De nummers 1 en 2 van het tijdschrift *Bill* zijn uitverkocht. Voor inlichtingen over Bill kan je terecht bij *Luc_Vandewalle @hotmail.com* of bij Luc Vandewalle, Bruggestraat 11 in 8755 Ruiselede, België.

BLIND DATE
WAAG UW KANS!
WAT VIND JIJ VAN HET REVISIONISME?
KAN KUNST DE WERELD REDDEN?
HEEFT HET ANARCHO-SYNDIKALISME NOG EEN TOEKOMST?
GERRIT KOMRIJ OF BRYAN ADAMS?
DRAGEN ALLOCHTONE POLITIEAGENTEN WEZENLIJK BIJ TOT INTEGRATIE?
IS DIE KAMPIOENSTITEL VAN CLUB BRUGGE VERDIEND?
door Bart "Neem mij" Schoofs 1999

BART SCHOOFS

JAN LENS

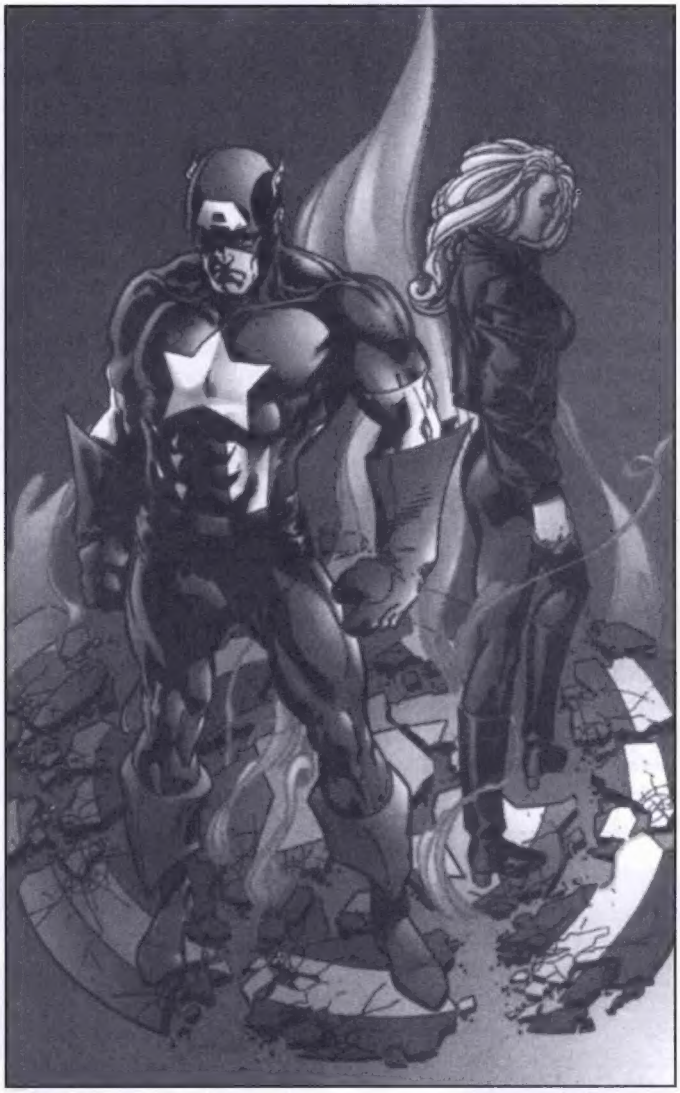

Komen en gaan

De tijd dat het normaal was dat schrijvers en tekenaars van een bepaalde comic langer dan vijftig nummers voor één serie bleven werken, is al enkele jaren definitief voorbij. Een paar uitzonderingen daar gelaten, mogen de lezers vandaag de dag al in hun handen wrijven als een schrijver of tekenaar langer dan twee jaar aan een serie werkt. Bij Marvel Comics is het echter al een tijdje relatief rustig, met een groot aantal makers dat opvallend lang voor een bepaalde serie werkt. Maar dat is waarschijnlijk stilte voor de storm geweest, want de afgelopen weken regende het persberichten over het vertrek van schrijvers die na een paar jaar hetzelfde werk nu blijkbaar toe zijn aan wat anders.

Deze uittocht van schrijvers begon met het bericht dat *Mark Waid*, schrijver van Captain America, de serie vanaf nummer 22 gaat verlaten. De reden voor dit vertrek is een verschil van mening tussen Waid en het redactionele team van Marvel. Volgens Waid zijn de verhalen die hij de laatste twaalf maanden voor Captain America heeft geschreven vaak niet meer dan een compromis tussen wat hij wil en wat zijn redacteuren willen. Waid heeft daaruit de conclusie getrokken dat hij voor Marvel blijkbaar niet de juiste man voor deze serie is en hij heeft de eer aan zichzelf gehouden door op te stappen. Niet lang nadat Waids vertrek bekend werd, kondigde Marvel aan dat Waid wordt opgevolgd door *Dan Jurgens*, de schrijver van de serie Thor. Jurgens zit naar eigen zeggen vol met frisse ideeën voor Captain America en hij wil vooral meer nadruk leggen op elementen als mysterie, intrige en drama.

Kort na het nieuws dat Waid Captain America zou gaan verlaten, werd duidelijk dat schrijver *Joe Kelly* de serie Deadpool vaarwel gaat zeggen en dat nummer 33 zijn afscheidsnummer zal worden. Kelly's vertrek is niet het gevolg van een verschil van mening, maar van een zeer vreemde samenloop van omstandigheden. Vorig jaar leek het er namelijk sterk op dat Deadpool vanwege tegenvallende verkoopcijfers zou moeten worden stopgezet en die plannen leken zo concreet, dat Kelly toen al op zoek is gegaan naar nieuwe uitdagingen. Toen onlangs duidelijk werd dat Deadpool toch niet wordt stopgezet, was het voor Kelly overduidelijk dat hij geen tijd meer voor de serie zou hebben omdat hij zich al contractueel aan enkele nieuwe projecten had verbonden. Kelly wordt opgevolgd door *Christopher Priest*, momenteel schrijver van onder meer Black Panther. Priest staat bekend om zijn absurde gevoel voor humor en is wat dat betreft wellicht de juiste opvolger voor iemand als Joe Kelly. Kelly gaat intussen met tekenaar *Chris Bachalo* (bekend van Generation X) voor Cliffhanger (een onderdeel van WildStorm, dat op zijn beurt weer een onderdeel is van DC Comics) aan de slag. Samen heeft dit tweetal een nieuwe serie ontwikkeld die naar de naam Steampunk luistert en die waarschijnlijk begin volgend jaar in de winkels zal liggen.

Gas terug

Ook *Kurt Busiek*, de populaire schrijver van onder meer The Avengers voor Marvel en Astro City voor DC, heeft enkele weken geleden bekend gemaakt dat hij twee series zal gaan verlaten. Busiek werkt de laatste tijd aan een groot aantal verschillende series en na de geboorte van zijn dochter en wat problemen met zijn gezondheid vorig jaar heeft Busiek besloten dat hij het de komende tijd wat rustiger aan wil gaan doen. De eerste serie die Busiek vaarwel gaat zeggen, is Thunderbolts, een serie die hij vanaf het begin heeft geschreven. Thunderbolts 33 zal zijn laatste nummer worden, waarna *Fabian Nicieza* (bekend van Gambit) de schrijverspen van Busiek overneemt. Nicieza en Busiek hebben inmiddels in nauw overleg de ruwe verhaallijnen voor de komende twee jaar doorgenomen, waardoor de overgang van de ene naar de andere schrijver zo soepel mogelijk kan verlopen.

Naast Thunderbolts zal Busiek binnenkort ook de serie Iron Man gaan verlaten. Samen met co-schrijver *Roger Stern* zal Busiek nog tot en met nummer 25 aan de serie werken en daarnaast heeft hij nog een one-shot in petto die hij al jaren had willen schrijven maar waar hij tot nu toe nog niet aan toe is gekomen. Een vervanger voor Busiek heeft Marvel nog niet gevonden, maar wel is kort geleden duidelijk geworden dat direct na het laatste nummer van Busiek en Stern vier nummers geschreven zullen worden door *Joe Quesada* (tekenaar van Daredevil voor Marvel en maker van Ash voor Event Comics). Quesada heeft al aangegeven dat hij in zijn vier nummers niet zozeer verhalen over Iron Man wil vertellen, maar meer over Tony Stark, de man achter het masker.

Nieuw, nieuwer, nieuwst

Voor veel uitgeverijen is de periode tussen de zomervakantie en de kerstvakantie traditioneel de periode bij uitstek om eens flink te gaan strooien met nieuwe series, mini-series en crossovers. Zo is het bij DC Comics in de maand september tijd voor de jaarlijkse grootschalige crossover. Na de wat minder succesvolle cross-

door
OLAV BEEMER

overs The Final Night en DC One Million probeert DC het dit jaar met Day of Judgement, een vijfdelige mini-serie die bovendien doorloopt in de nummers van een dozijn maandelijkse comics die in september verschijnen. De crossover verhaalt over de gevallen engel Azmodel, die samensmelt met de demonische Spectre, waarna de wereld wordt overspoeld door demonen, zombies en ander duivels gespuis. De vijfdelige mini-serie wordt geschreven door *Geoff Johns* (de schrijver van Stars and S.T.R.I.P.E.) en het tekenwerk wordt verzorgd door *Matt Smith* (bekend van zijn werk voor Hellboy bij Dark Horse). Natuurlijk onderstreept DC dat de nummers van de maandelijkse series die met de crossover te maken hebben ook gewoon los van elkaar kunnen worden gelezen, maar dat de ware impact van het verhaal beter tot zijn recht komt als de lezer alle delen leest. Ja, ja, dat geintje kennen we. Tel daar nog eens bij op dat elk deel van Day of Judgement een coverprijs van $2.95 draagt en het is wel duidelijk dat het hier weer gaat om een uiterst commercieel kunstje dat maar één doel heeft: geld in het laatje brengen.

Marvel Comics is ook niet vies van commerciële stuntjes, zoals wel blijkt uit de twee bijzondere mini-series die voor de maand september op het programma staan. Het gaat hier om twee vierdelige mini-series die in feite tezamen één geheel vormen. Fantastic Four: Domination Factor (door *Dan Jurgens*, schrijver van Thor) en Avengers: Domination Factor (door *Jerry Ordway*, bekend van zijn vroegere werk voor Superman) worden echter als aparte mini-series aangeboden, terwijl alleen aan de vreemde nummering is te zien dat beide series achter elkaar gelezen moeten worden. Het eerste deel is namelijk Fantastic Four: Domination Factor 1.1, waarna het verhaal verdergaat in Avengers: Domination Factor 1.2. Uiteindelijk levert dit acht hoofdstukken op, maar redacteur *Tom Brevoort* wijst erop dat beide mini-series uitstekend los van elkaar te lezen zijn. Lezers die het hele verhaal willen doorgronden, kunnen beide mini-series kopen maar dat is niet noodzakelijk, aldus Brevoort. Hmm, waar hebben we dat eerder gehoord? Enkele wat kleinere uitgeverijen doen er in de laatste helft van het jaar ook een schepje bovenop. Zo komt Acclaim Comics (vroeger nog Valiant) met een wel heel vreemd commercieel trucje. In september verschijnt namelijk de comic Quantum & Woody 32, terwijl de serie meer dan een jaar geleden bij nummer 17 is stopgezet. De serie wordt echter weer opgestart met het nummer van Quantum & Woody dat zou zijn verschenen als de comic nooit was stopgezet en ook het verhaal gaat verder alsof de tussenliggende nummers 18 tot en met 31 gewoon zijn verschenen. Bizar maar wel origineel, precies zoals schrijver *Christopher Priest* daar patent op schijnt te hebben.

Jeff Smith, maker van de comic Bone van uitgeverij Cartoon Books, heeft blijkbaar ook de smaak van een goede commerciële zet te pakken gekregen. Na het verschijnen van Bone 37 zet Smith de serie namelijk even stop om plaats te maken voor twee nieuwe mini-series, waarna Bone weer verdergaat, maar dan met een nieuwe nummer 1. De eerste driedelige miniserie verschijnt in september, draagt de titel Stupid, Stupid Rat Tails: The Adventures of Big Johnson Bone en speelt zich af in een ver verleden. De tweede mini-serie heeft als werktitel Rose en zal waarschijnlijk in de eerste helft van volgend jaar verschijnen. Smith verzorgt de tekeningen voor Stupid, Stupid Rat Tails, maar het verhaal schrijft hij samen met *Tom Sniegoski* (die onlangs nog meewerkte aan de serie The Punisher). Rose wordt geschreven door Smith en voor het tekenwerk heeft hij *Charles Vess* gevraagd (zijn schilderachtige werk was onlangs nog te bewonderen in *Neil Gaimans* Stardust voor DC Comics). Kortom, ook Jeff Smith ziet in dat een nummer 1 van een serie veel beter verkoopt dan bij voorbeeld een nummer 38 en daar springt hij handig op in door binnen zes maanden drie keer met een nummer 1 op de proppen te komen.

Boven, van links naar rechts, Thunderbolts: **Kurt Busiek vertrekt.**

Mark Waid verlaat *Captain America.*

Fantastic Four: Domination Factor.

Avengers: Domination Factor.

Linksonder,* Bizarre herstart voor *Quantum & Woody.

***Middenonder,* Bone begint weer bij nummer 1.**

Rechtsonder, DC's nieuwe crossover: *Day of Judgement.*

KLEIN LEED... GROOT NIEUWS!

Rouwdienst

Toen tijdens een rouwdienst in de kerk van Gaiano plotseling een telefoon overging onder de spreekstoel, nam pastoor Don Cesare het gesprek aan en legde de beller uit dat hij bezet was. Via eeni ngezonden brief aan de 'Gazetta di Parma' beklaagde een verontwaardigde kerkganger zich over die verstoring. Don Cesare verklaarde in zijn antwoord dat hij te allen tijde voor de gemeeenteleden van zijn parochie bereikbaar wilde zijn.

Corriere della Sera, Milaan, 14 mei 1995

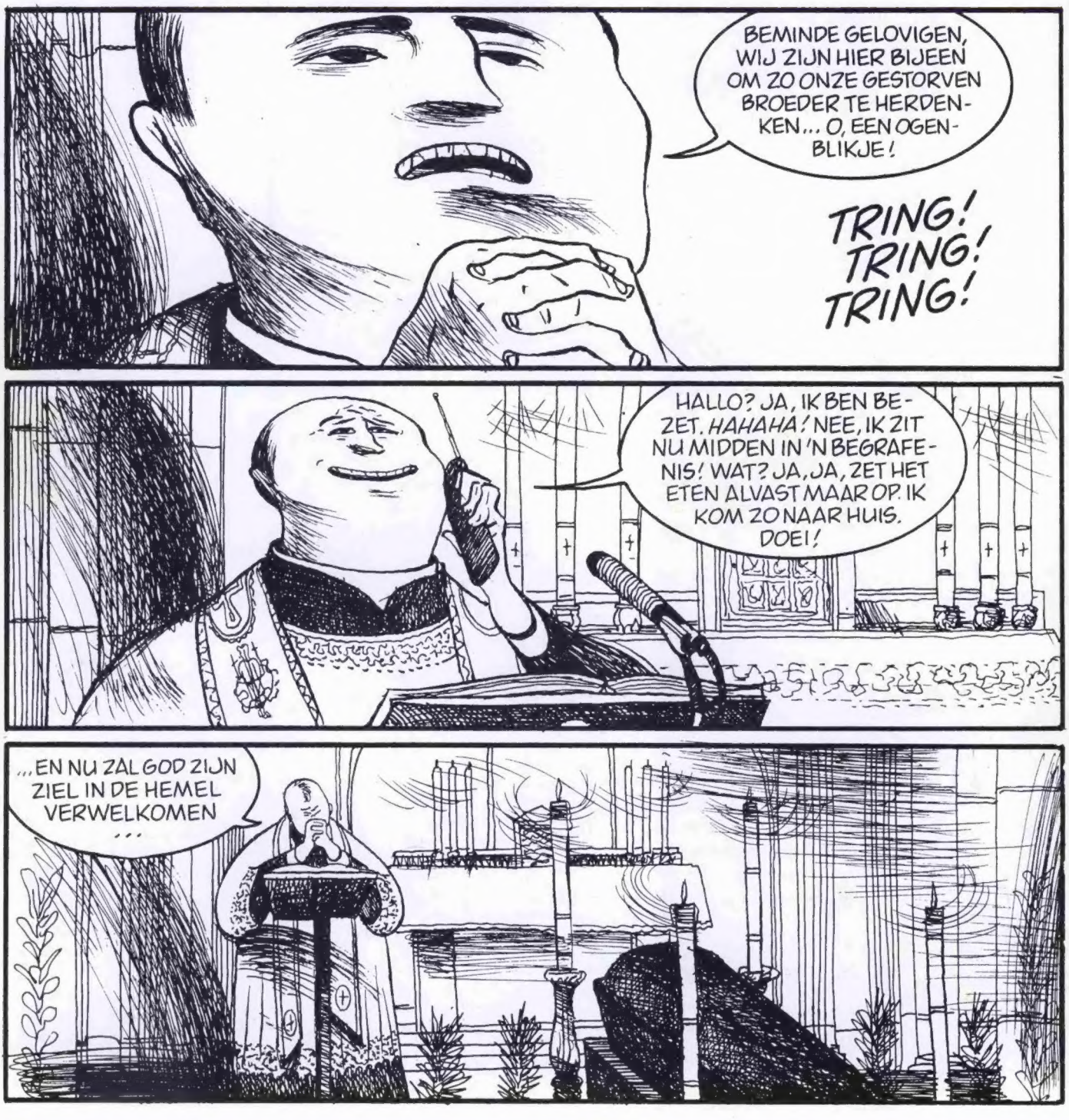
BEMINDE GELOVIGEN, WIJ ZIJN HIER BIJEEN OM ZO ONZE GESTORVEN BROEDER TE HERDENKEN... O, EEN OGENBLIKJE!
TRING! TRING! TRING!
HALLO? JA, IK BEN BEZET. HAHAHA! NEE, IK ZIT NU MIDDEN IN 'N BEGRAFENIS! WAT? JA, JA, ZET HET ETEN ALVAST MAAR OP. IK KOM ZO NAAR HUIS. DOEI!
...EN NU ZAL GOD ZIJN ZIEL IN DE HEMEL VERWELKOMEN ...
STRIP: LORENZO MATTOTTI - VERTALING: ARCO VAN OS - LETTERING: RUDY VROOMAN